

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

24^e JAARGANG

WOENSDAG 29 NOVEMBER 1939

No. 1248

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen;
H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries.*

M. F. J. Cool — Secretaris van de Redactie.

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van abonnementen en advertenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No. 145192.

Abonnementprijs voor het weekblad franco p. p. in Nederland f 16,—. Abonnementprijs Economisch-Statistisch Maandbericht f 5,— per jaar. Beide organen samen f 20,— per jaar. Buitenland en Koloniën resp. f 18,—, f 6,— en f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad en het Maandbericht gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties.

INHOUD:

	Blz.
De begrotingspolitiek van Minister De Geer door <i>Prof. Mr. C. W. de Vries</i>	876
Monetaire problemen in Engeland door <i>C. A. Klaasse</i>	877
De mogelijkheden bij Nederland's bodemproductie en het voedselrantsoen in oorlogstijd door <i>Dr. W. K. H. Feulletau de Bruyn</i>	879
Statistische toetsing van conjunctuurtheorieën: De tweede Volkenbondspublicatie II (Slot) door <i>Prof. Dr. J. Tinbergen</i>	882
Moeilijkheden der arbeidsbemiddeling door <i>J. B. J. Rutté</i>	883
AANTEKENINGEN:	
Overzicht van de gemeentefinanciën	885
INGEZONDEN STUKKEN:	
De handelspolitiek in Nederland door <i>Prof. J. van Gelderen</i> met Naschrift door <i>Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart</i>	887
Statistieken:	
Verkorte opgave der Groothandelsprijzen	888
Geldkoersen-Wisselkoersen-Bankstaten	889, 890

GELD-, KAPITAAL- EN WISSELMARKT.

De wisselmarkt heeft in de afgelopen week per saldo vrijwel geen koersveranderingen gebracht. De omzetten waren betrekkelijk gering, maar toch zijn soms nog vrij belangrijke koersfluctuaties voorgekomen. Het Pond Sterling heeft daarbij de leiding gehad. Van een duidelijk uitgesproken tendens was nimmer sprake, en de koersbewegingen waren dan ook nogal onverwacht. Voortdurend bleef intusschen de koers beneden de officieele Londensche noteringen, hoewel het écart tot enkele percenten beperkt bleef. Dat de stemming voor het Engelsche devies niet gunstig is, blijkt wel uit het termijndisagio, dat aan het eind van de week voor drie maanden rond 8 cent was, een omstandigheid, die te duidelijker spreekt, omdat de Gulden op zijn beurt ook weer op termijn disagio doet ten aanzien van den Dollar. Zooals gezegd, was per saldo de koers van het Sterlingdevies aan het eind van de week niet noemenswaard afwijkend van dien aan het begin.

Hetzelfde was met de andere valuta's het geval. De Belga, die tijdelijk een zeer vaste houding aan den dag had gelegd, was nl. later weer wat teruggelopen, en eenzelfde golfbeweging maakte ook de Zwitsersche Franc mee. De Gulden bleef, wat koers betreft, onveranderd, de situatie op de wisselmarkt is nog steeds dusdanig, dat het Egalisatiefonds vrijwel permanent moet intervenieeren, al zijn dan ook de omzetten veel geringer, dan in het voorgaande tijdvak het geval was.

Voor Dollarbankpapier was de vraag weer dringender, zoodat, omdat tevens voor Belgische rekening koopers aan de markt waren, de notering weer opliep. Ook voor gouden munt was de tendens opwaarts gericht, terwijl de prijs voor baren vrijwel onveranderd bleef.

De geldmarkt toonde een verkrapping, vooral toen de toewijzing op de nieuwe schatkistemissie bekend werd. Deze toewijzing bracht belangrijk hogere rentebases dan bij de vorige inschrijving, en ook de reeds tevoren op de markt waargenomen verstijving van de koersen werd door de inschrijving nog in de schaduw gesteld. Sindsdien zijn dan ook de noteringen verder opgelopen, jaarspapier kwam op 3¼ pCt., drie-maandspapier op 2³/₁₆ pCt.

De beleggingsmarkt was over het algemeen lager, ernstig was de koersdruk niet, en ook dit keer was weer opvallend de parallelliteit tusschen het verloop op de aandelenmarkt en de obligatiemarkt.

DE BEGROOTINGSPOLITIEK VAN MINISTER DE GEER.

Kort op elkander zijn drie gewichtige beschouwingen over onze Rijksbegrooting gehouden. Op zichzelf is dat begrijpelijk, want deze Rijksbegrooting — waarin de tegenwoordige Minister van Financiën „thuis” is als géén ander — is niet meer alléén, zooals vroeger, een credietwet, krachtens welke de Regeering toestemming kreeg om over bepaalde gelden ten behoeve van 's lands dienst te beschikken, maar daarnaast óók de uitdrukking van een algemeen Rijksfinancieringsplan. Bij de nieuwste inrichting der Rijksbegrooting is dit plan thans principieel in twee deelen gesplitst.

Het Nederlandsche financieringsplan voor 1940 omvat allereerst den gewonen dienst en den kapitaaldienst, opgesteld met het oog op de voorziening in de normale behoeften van het Rijk. De landbouwerisisdienst is hieronder begrepen.

Daarnaast is er een algemeene *crisisdienst*. Hoe de Regeering dezen crisisdienst wil inrichten met inkomsten en uitgaven is nog niet bekend. Wij kennen daarvan slechts de voorziening in de oorlogsuitgaven en de inkomsten uit leeningen.

De hierboven genoemde beschouwingen hebben alle drie slechts betrekking op het financieringsplan, opgesteld ter voorziening in de normale behoeften van het Rijk. Uit alle beschouwingen blijkt, dat — nu geheel afgezien van de overige kwaliteiten van den Minister-President — onze Minister van Financiën een uitstekende begrotingsminister is. Het buitenlandsche staatsrecht kent dezen *titel* dikwijls afzonderlijk, maar overal is de functie van een begrotingsminister duidelijk te onderscheiden en de wijze, waarop onze Minister van Financiën de Rijksbegrooting inricht en beheerscht, verdient waarlijk in ons land een onbeperkt vertrouwen.

Dit blijkt in de eerste plaats uit de redevoering van oud-Minister De Wilde, die krachtigen steun biedt aan de begrooting-De Geer 1940. Even gunstig zijn voor den begrotingsminister de financieele beschouwingen, zeer onlangs geleverd in het Kamerverslag der Eerste Kamer over de Rijksbegrooting. Maar het allerbeste wordt het vertrouwen *verdiend* door de argumenten en uitéénzettingen, welke de Regeering thans levert o.a. in haar Memorie van Antwoord op het Kamerverslag over Binnenlandsche Zaken.

In deze Memorie van Antwoord wordt als het ware een financieele slotbeschouwing gehouden, welke uitstekend past in het Rijksfinancieringsplan, dat tegenover de gemeenten wordt gevolgd. Enkele moeilijkheden worden opgeheven, doordat de financieele toestand der gemeenten over 1940 nu volkomen duidelijk is geworden. Alvorens hierover iets naders te zeggen, moet dan eerst vermeld worden, dat over 1941 en volgende jaren nog niets vaststaat en de Regeering daarvoor een nieuwe tooverformule heeft uitgevonden, die nu in de bedoelde Memorie van Antwoord aldus luidt:

„De ondergeteekende heeft intusschen goede verwachting, dat, indien in 1940 de totstandkoming van het thans bij de Regeering in overweging zijnde wetsontwerp betreffende de gemeentefinanciën haar beslag krijgt, vele, zoo niet alle, van de hier besproken bezwaren tot het verleden zullen behooren.”

Met gespannen aandacht zullen de gemeentebesturen dus een afwachtende houding moeten aannemen, met het oog op de begrooting-1941. Komen alle groote moeilijkheden met de financiering van Amsterdam en Rotterdam in 1941 terecht? Zullen de paar honderd noodlijdende gemeenten verdwijnen? Angstige vragen, met de beantwoording waarvan ook wij hebben te wachten.

* * *

Ondertusschen kan niet worden ontkend, dat, los van den crisisdienst, onze begrotingsminister een

groot eind op weg is, om over 1940 toch nog bij een sluitende begrooting te belanden. Hier is al dadelijk toch een groot verschil, *niet* met de *plannen* van het vierde Ministerie-Colijn, maar met de *resultaten*. De oud-Minister De Wilde heeft nu, sprekende geheel voor zijn eigen persoon, duidelijk gezegd, dat hij zijn ontslag vroeg, toen een der Ministers voor het jaar 1939 tien millioen wilde uitgeven voor bestrijding van de jeugdwerkloosheid. Maar Minister De Wilde heeft nog iets anders moeten ervaren. Zijn nationale inkomsten en winstbelasting kwam, hoe dan ook, niet tot stand. Daardoor konden de plannen der Regeering om over 1939 een eind weegs te gaan op den weg naar de sluitende begrooting, niet dóórgaan.

Minister De Geer heeft nu dadelijk gezorgd, over 1940, voor een zeer eenvoudige, maar flinke verhooging der inkomsten, waardoor een sluitende begrooting-1940 in het zicht komt, terwijl toch nog een groot en nieuw bedrag Rijksgeld aan de gemeentebesturen wordt afgestaan.

Wat nu deze nieuwe inkomsten van het Rijk uit de nieuwe opeenten, op de (Rijks) gemeentefondsbelasting gelegd, betreft, zegt wel het Eerste Kamerverslag, dat deze maatregel niet volgt den natuurlijke en normalen weg — waarmede men het óéns kan zijn —, maar het resultaat is, dat het begrootingstekort over 1940 snel daalt en dat toch de gemeentebesturen nog extra zullen worden geholpen.

Dit laatste blijkt nu uit het derde stuk, waarop wij boven doelden. In de Memorie van Antwoord van Binnenlandsche Zaken wordt uitdrukkelijk vermeld, dat nieuw geld, en wel uit de gewone begrooting van Binnenlandsche Zaken, voor de gemeenten beschikbaar komt. Tot nu toe werden aan de gemeenten uit het Werkloosheidssubsidiefonds voorschotten gegeven onder den naam „subjectieve bijdragen”, gefinancierd uit den kapitaaldienst van dit fonds. Deze voorschotten moesten worden terugbetaald.

Over 1940 zullen de gemeenten bijdragen krijgen, welke door de gemeenten als *gewone* ontvangsten zullen mogen worden geboekt. Daarnaast komen dan de normale ontvangsten, welke de gemeenten krijgen uit het Gemeentefonds en uit het, voor één jaar verlengde, Werkloosheidssubsidiefonds. In deze fondsen moet het Rijk betalen. Jaarlijks gaan uit de gewone Rijksmiddelen nog tien millioen in het Gemeentefonds, en over 1940 nog vijf en veertig millioen in het Werkloosheidssubsidiefonds. Mocht het Werkloosheidssubsidiefonds op deze wijze toch nog te kort komen, dan zal de kapitaaldienst te hulp komen.

Welnu hiernaast komt, behalve de post voor de noodlijdende gemeenten, nog een extra-post op de begrooting voor Binnenlandsche Zaken. Deze post zal méér dan twintig millioen Rijksgeld omvatten.

Opgemerkt moet worden, dat de begrotingsminister hiermede *niet* een nieuw gat in de Rijksbegrooting stoot, want deze gelden worden uit de nieuwe Rijksinkomsten gefinancierd.

* * *

Onze begrotingsminister boekt nog een merkwaardig succes. In de laatste jaren stonden de resultaten van een bezuinigingspolitiek stop. En thans gelukt het, telkens bij wijziging van reeds aangevraagde begrotingsposten, over 1940, groote en kleine bezuinigingen te „veroveren”. De groote persoonlijke kennis van Minister De Geer omtrent den uitgavendienst van den Staat en de verkregen medewerking van de andere Ministers, helpen den begrotingsminister aan een resultaat, dat niet onopgemerkt mag passeeren.

C. W. DE VRIES.

MONETAIRE PROBLEMEN IN ENGELAND.

De organisatie van Englands oorlogseconomie bevindt zich nog steeds in een stadium van groei, hetgeen trouwens begrijpelijk is, wanneer men bedenkt, dat dit land den oorlog inging met een nog tamelijk groote mate van vrijheid in het economische leven. En, zooals in elk tijdvak van dynamische ontwikkeling, is de groei niet steeds op elk gebied evenwichtig, worden er voortdurend nog correcties aangebracht, doet men hier en daar een stap terug, waar men wat te dogmatisch is te werk gegaan zonder voldoende oordeel des ondersheids, terwijl men tenslotte op vele punten nog aarzelt welken weg men zal inslaan.

Officieele en officieuze koers.

Een van de onderdeelen der economische politiek, waarvan men den indruk krijgt, dat men nog op een definitieve decisie wacht, is het monetaire vraagstuk, en wel meer in het bijzonder het externe: het probleem der wisselkoersen dus, en de daarmee samenhangende deviezenrestrictie. Weliswaar is men met voortvarendheid te werk gegaan om maatregelen te treffen, teneinde het hoofd te bieden aan de door den oorlog ingetreden bijzondere omstandigheden. De Defence Finance Regulations hebben een deviezencontrole in het leven geroepen, die, vergeleken met hetgeen de Engelsche monetaire autoriteiten vroeger ooit hebben gepresteerd, wanneer in vredetijd zware druk op het Pond werd uitgeoefend, uitermate streng zijn.

Maar toch heeft men er tot nu toe van afgezien een werkelijk afdoende deviezencontrole in te stellen en met name de uitzettingen van buitenlanders in Engeland daarbuiten gehouden. Den officieelen valutahandel, voor zoover die zich te Londen afspeelt, heeft men volkomen in de macht, en de omzetting van Ponden in buitenlandsche valuta door bemiddeling der daarvoor in Engeland aangewezen banken is gebonden aan een vrijwel sluitend geheel van voorschriften. Elke valuta echter heeft, behalve de eigen markt, ook een wereldmarkt, en zolang de Ponden, die op die wereldmarkt van hand tot hand gaan, vrijelijk in Engeland kunnen worden aangewend voor vele doeleinden, die onder normale omstandigheden Engeland deviezen zouden opleveren, is er in het systeem een ernstige lacune.

De controle op de Londensche wisselmarkt heeft tot gevolg gehad, dat af en toe een niet onaanzienlijke marge ontstaan is tusschen de officieele Londensche koersen en de noteringen van het Pond elders. Eenigen tijd geleden is dat écart zelfs zeer belangrijk geweest — tot rond 10 pCt. van den officieelen koers toe —, daarna was het weer eenigen tijd geheel verdwenen, terwijl er in de laatste weken vrijwel voortdurend weer een marge is geweest, die echter tot enkele percenten van de Londensche noteringen beperkt bleef. Deze kwestie van de afwijking tusschen „binnenlandsche” en „buitenlandsche” Pondenotering is aanleiding geweest tot vele discussies en zelfs werd terzake in het Lagerhuis een vraag tot de Regeering gericht. Men kan zich niet aan den indruk onttrekken — ook door het antwoord, dat de Regeering heeft gegeven op de voornoemde vraag in het Lagerhuis —, dat de Engelsche autoriteiten zich nog niet volkomen bewust zijn van de draagwijdte van den huidige stand van zaken. Op de vraag, welk nut het heeft om den Dollar in Londen op 4.04 te handhaven, wanneer te New-York de koers belangrijk lager is, heeft Minister Simon geantwoord, dat de Londensche koers die is, waartegen importen worden betaald en dat men daling van de officieele Pondenotering moest vermijden om prijsstijging tegen te gaan.

Deze stelling is logisch, voor zoover betreft de verklaring van het handhaven van de Londensche notee-

ringen op het huidige peil: elke verdere daling van het Pond beteekent verslechtering van den ruilvoet voor Engeland. Maar het is in het geheel geen verklaring voor de vraag, waarom men het écart met dezen koers elders toelaat. De ratio van de deviezenrestrictie is geweest om te vermijden, dat de monetaire autoriteiten deviezen zouden moeten afgeven voor andere doeleinden dan die, welke als Engelsch nationaal belang konden worden aangemerkt. Maar dat doel kan alleen maar bereikt worden, wanneer men de omzetting van saldi, welke men daarvoor niet in aanmerking vindt komen, in deviezen niet alleen te Londen weigert, doch tevens voorkomt, dat deze saldi kunnen worden gebruikt op een wijze, die indirect Engeland evengoed deviezen kost als directe afgifte van valuta daartegen door de autoriteiten. Het eenige, maar dan ook eenige middel daartoe is blokade, hetzij formeel of materieel van de betrokken saldi. Zooals nu de bepalingen worden uitgevoerd, wordt het doel: reserveeren van beschikbare deviezen, goud enz. voor gesanctioneerde doeleinden niet bereikt, en de deviatie tusschen binnen- en buitenkoers is een noodeloos prestige-offer. Ziedaar een van de monetaire problemen, waarvoor men te Londen nog geen definitieve bevredigende gedragslijn heeft gevonden.

De hoogte van het koerspeil.

Er zijn echter meer punten, die nog steeds het onderwerp van discussie uitmaken, waaronder in de eerste plaats de hoogte van de officieele wisselkoersen. In de jaren sedert het loslaten van den gouden standaard is dat vraagstuk permanent aan de orde geweest en in vredetijd was de basis van de politiek dienaangaande nogal arbitrair en incidenteel. Een duidelijk omschreven doelstelling is er in dat opzicht nauwelijks geweest. Wel deed men het, wanneer dat zoo te pas kwam, voorkomen, alsof er een vast richtsnoer was, nl. het streven naar de handhaving van een onveranderd inheemsch prijsniveau, maar deze theorie was nimmer vrij te pleiten van het karakter van „achteraf-redeneeren”, en indien al de redeneering klopte, dan was er veeleer sprake van paralleliteit dan van causaliteit.

De drijvende kracht tot het aanbrengen van wijziging in den Pondenkoers is als regel geweest, de verslechtering in de positie van de betalingsbalans, die telkens na tijdelijke onderbreking weer intrad door het ongunstiger worden van de verhouding van exporten tot importen. Stimuleering van den uitvoer door verlaging van den Pondenkoers was bijna steeds het doel van de externe monetaire politiek. Deze bevordering van den uitvoer heeft in den loop der jaren een verschillende beteekenis gehad, waarbij soms de ééne, soms de andere factor overheerschte. Enerzijds moest de uitbreiding van den uitvoer dienen om bij te dragen tot vermindering van de werkloosheid — en in zoover was dus de export doel zonder meer —, terwijl anderzijds zij moest dienen om de verslechterde verhouding invoer-uitvoer te verbeteren, en aldus de betalingsbalans te verlichten. Uit dien gezichtshoek bezien, was dus de uitvoer slechts middel tot het doel, de noodige invoeren te kunnen dekken door leveranties. Al naar gelang één dezer doeleinden op een gegeven moment overheerschte, kon de gevolgde politiek verschillen. Immers, wanneer hoofddoel is bezetting van de voor den export werkende nijverheid tot elken prijs, dan wordt dat het best bereikt door een flinke verlaging van den wisselkoers. De achteruitgang van den ruilvoet, die daarvan het gevolg is, moet men dan op den koop toe nemen. Wil men echter den uitvoer vergrooten met het oog op de dekking van den invoer door export, dan moet men veel voorzichtiger te werk gaan, omdat immers voor de reeds bestaande exporten de omvang der daarvoor in ruil te ontvangen importwaren vermindert. Het komt in die gevallen neer op het

afwegen van de gevolgen van den minder gunstigen ruilvoet voor den bestaanden uitvoer tegen de toeneeming van den export, die men kan verwachten.

Een dilemma.

De oorlog heeft de situatie in zooverre gewijzigd, dat exportbevordering, met als doel verruiming van de werkgelegenheid, geheel van het programma kan worden geschrapt. Men dient er thans op bedacht te zijn in ruil voor den export zooveel mogelijk invoeren te kunnen betrekken, en tevens het niveau van uit- en invoer zoo hoog mogelijk op te schroeven. Deze opgaaf beteekent tegelijkertijd een dilemma. Immers, wil men door verlaging van den wisselkoers den omvang van den export stimuleeren, dan beteekent dat tevens voor den reeds bestaanden uitvoer een verminderde importdekking. Vandaar dan ook, dat de Engelsche monetaire autoriteiten al heel spoedig, nadat in Augustus de valuta was losgelaten, de teugels weer in handen namen om een te sterke koersdaling tegen te gaan. De sindsdien aangehouden Dollarkoers van rond 4.04 is een compromis, dat enerzijds wel rekening houdt met de stijging van de kosten der exportindustrieën, maar anderzijds een te ver afglijden van den ruilvoet tegengaat. Daarmede is het probleem echter niet definitief opgelost; men wil den export verder stimuleeren, om de steeds toemende invoeren, althans zooveel mogelijk, uit contra-export te kunnen betalen en zoo weinig mogelijk genoopt te zijn de reserves aan te spreken, die gelegen zijn in goudvoorraad en buitenlandsche beleggingen in Engelsch bezit.

Een radicale opzet.

Het dilemma, waarvan hiervoren sprake was, heeft aanleiding gegeven tot min of meer fantastische plannen terzake van de in de toekomst te volgen wisselkoerspolitiek, waarvan met name „The Economist” (in het nummer van 4 November) zich tot spreekbuis heeft gemaakt. In het kort komt dit plan hierop neer, dat voor het Pond niet één maar meer koersen worden vastgesteld al naar het land, waarmee de betrokken transacties worden afgesloten. Dit project gaat dus uit van een systeem van bilaterale overeenkomsten in den geest van clearingverdragen, waarbij de Pondenkoers zou worden gefixeerd op een dusdanige wijze, dat het doel: zoo goed mogelijke ruilverhouding, bij zoo hoog mogelijk niveau der wederzijdse handelsbeweging, het best wordt bereikt. Dit plan klinkt, in het bijzonder met het oog op het Engelsche conservatisme, op het stuk van de organisatie van het geldwezen, uitermate revolutionnair. Blijkbaar heeft de instelling van een deviezencontrole in dit opzicht vele remmen losgeslagen. Nu eenmaal het vrije verkeer op monetair gebied verbroken is, laat ons dan de ordening ook op de meest efficiënte manier tot stand brengen en niet schromen desnoods de onderste steen van de bestaande organisatie hoven te keeren. Aldus schijnt ongeveer de gedachtengang te zijn.

De ratio van één wisselkoers.

Wanneer men de ratio van het gemelde plan analyseert, dan valt niet te ontkennen, dat er een zekere grond van juistheid in zit. Het feit, dat voor elke valuta slechts één koers bestaat, moet ipso facto tot gevolg hebben, dat de ruilvoet niet de gunstigst bereikbare is. Die koers moet immers dusdanig zijn, dat de export, waarvoor het betrokken land de minste mate van „relative advantage” heeft, toch nog mogelijk wordt. Hoewel terminologisch wellicht minder juist, zou men het aldus kunnen uitdrukken, dat de koers van een valuta wordt bepaald door de „grenswaarde”, welke dan de waarde is voor de exporten, die nog juist bij het gegeven koerspeil kunnen plaatsvinden. Dat involveert dus, dat een groot deel van de

uitvoeren feitelijk „te goedkoop” wordt geleverd, dat de ruilvoet, die daarvoor wordt bedongen, niet de gunstigst bereikbare is. Alleen voor landen met een volmaakt eenzijdigen uitvoer zou men een uitzondering kunnen maken; hoe meer de samenstelling van den export verschillend is, hoe grooter de kans, dat de wisselkoers belangrijk lager ligt dan gemotiveerd zou zijn voor die exporten, waarvoor het uitvoerland de grootste „relative advantage” heeft. De koopers van die exportwaren, die niet juist aan de grens van de uitvoermogelijkheid liggen, genieten dus een soort „consumers-surplus”.

Onder de werking van een metalen standaard, en in het algemeen, zoolang het internationale betalingsverkeer geheel wordt vrijgelaten, is er maar één wisselkoers mogelijk. Evenals in den goederenhandel het scheppen van een monopolie differentiatie van prijzen mogelijk maakt, is dat ook het geval, wanneer de wisselhandel bij de monetaire autoriteiten wordt centraliseerd. De vraag is slechts, of wat nu door de gewijzigde situatie mogelijk is geworden ook wensche-lijk is. Wanneer men toegeeft, dat het verkrijgen van een optimalen ruilvoet doel moet zijn, en dat bij het vasthouden aan het systeem van één wisselkoers zonder meer dat doel niet bereikt wordt, dan beteekent dat nog niet, dat de therapie gezocht moet worden juist in de wijziging van dien éenen factor: de wisselkoers.

Er zijn om een doel te bereiken steeds vele mogelijkheden, en men dient dan dat middel te kiezen, dat de minste schaduwzijden heeft. Het valt immers niet te ontkennen, dat het plan van „The Economist” ook ernstige bezwaren heeft. In de eerste plaats is daar de bilaterale basis van het project, dat de goederenbeweging dwingt in het keurslijf van het evenwicht telkens tusschen twee landen. Natuurlijk is het niet ondenkbaar om een surplus in de clearingrekening op één of andere wijze te vereffenen, maar primaire opzet is dat toch niet. Daarbij komt, dat, zelfs indien men voor het verkeer met elk land een koersverhouding vaststelt, die het best in overeenstemming is met den aard van het handelsverkeer met dat land, toch de wisselkoers als reguleerende factor niet het beste instrument is, omdat ook daar weer de koers moet worden ingeschoten op de „marginale” handelsbeweging.

Weliswaar is er een kans, dat de handelsbeweging telkens met één land bezien wat meer homogeen is dan de wereldhandel als geheel, zoodat er wel eenige ratio in zit om het wisselkoersvraagstuk per land op te lossen. Maar wanneer men toch eenmaal in dit opzicht tot volledige ordening overgaat, dan is het rationeeler om het op de meest efficiënte wijze te doen. En dat kan alleen geschieden, wanneer de regeling niet per land wordt gemaakt doch per product of productengroep. En dan is het ook veel logischer om niet het fixeeren van den wisselkoers als hulpmiddel te baat te nemen, doch een stelsel van reguleering van exportprijzen in te voeren. Wanneer men een systeem van exportheffingen en exportsubsidies deskundig leidt, dan is dat de meest efficiënte methode om de optimale ruilverhouding te bereiken, temeer omdat men dan een soepel stelsel heeft, dat zich elk oogenblik kan aanpassen aan gewijzigde omstandigheden en veranderingen in de prijsconstellatie, hetgeen via wisselkoersen, die men toch niet te frequent kan wijzigen, niet mogelijk is. Aldus vervalt ook het bezwaar van de noodzakelijk bilaterale binding van het verkeer.

Het Zusatzausfuhrverfahren, dat in Duitschland is gevolgd, levert een duidelijk voorbeeld van wat op dit gebied te bereiken is. Het groote voordeel van zulk een opzet boven het te baat nemen van één of meerdere wisselkoersen, als instrument om den ruilvoet te beïnvloeden, is, dat het individueel en van geval tot geval kan worden aangepast, en nimmer over de geheele linie werkt. Hoe breeder het terrein is, dat een bepaald instrument moet bestrijken, hoe

meer het een bezwaar is, dat het op het „grensgeval” moet zijn ingeschoten, dat geldt voor één wisselkoers, maar ook nog voor wisselkoersen-van-land-tot-land, welk systeem bovendien nog andere bezwaren heeft.

Dit neemt niet weg, dat in bepaalde gevallen wel degelijk een soort clearingverkeer met speciale wisselkoersfixatie hoogst nuttig werk kan verrichten. Maar dat geldt speciaal voor die gevallen, waar de algemeene wisselkoers van het land, waarmee handel gedreven wordt, sterk over- of ondergewaardeerd is. Dat heeft dan ook „The Economist” blijkbaar door het hoofd gespeeld, toen het onderhavige plan werd geboren. Het heeft de Engelsche autoriteiten uitermate dwars gezeten, dat Duitschland kans heeft gezien in de laatste jaren een overheerschende positie te verwerven in den handel met verschillende Balkanlanden. De sleutel tot het verkrijgen van die voorkeurspositie lag inderdaad voor een belangrijk deel in de wijze, waarop de clearingverdragen met die landen door Duitschland waren afgesloten, waarbij de overwaardeering van de munt der betrokken landen werd gehandhaafd, en wel wederzijds, zoodat het voor andere landen steeds moeilijker werd met deze landen handel te drijven. Op basis van de wisselkoersen dezer Balkanlanden waren aankopen in Engeland voor hun importeurs weliswaar uitermate voordelig, maar Engeland kon vrijwel niets in deze landen kopen door de overwaardeering van hun valuta.

Deze ongunstige ruilvoet, van Engelschen gezichtshoek bekeken, resulteerde practisch in het vrijwel stopzetten van het ruilverkeer, want de Balkanlanden konden slechts deviezen beschikbaar stellen voor aankopen in Engeland, wanneer dit land, op zijn beurt, stapelartikelen daar aankocht, wat om de genoemde reden juist niet mogelijk was. Deze „deadlock” in het wederzijdsche verkeer zou inderdaad zijn op te lossen door een clearing, waarbij het Engelsche Pond veel hoger wordt gewaardeerd dan thans. De ruilvoet zou daardoor voor Engeland beter worden, maar wat belangrijker is: het handelsverkeer, dat nu dood ligt, zou hersteld kunnen worden.

Hier ligt echter de ratio van het vaststellen van een specialen Pondenkoers niet bij een thans onjuiste of ongunstige waardeering van het Pond, maar bij een veel te hoogen koers van de valuta der aspirant handels-partners. Maar wanneer men tot de conclusie komt, dat hier een speciale wisselkoers een nuttig instrument is om tot verbetering van de situatie te geraken, dan bewijst dat nog niet, dat in het algemeen dit middel ook het beste is, wanneer geen wanverhoudingen bij den valutakoers der partners bestaat.

Het lijkt dan ook niet waarschijnlijk, dat de revolutionaire opzet van het Economist-plan een basis kan zijn voor de toekomstige Engelsche monetaire politiek. Dat men alles wil doen om tot een optimalen ruilvoet voor de heele internationale handelsbeweging te geraken is zeer logisch, maar men zal de oplossing daarvoor niet bij de wisselkoersen moeten zoeken, doch bij een prijsreguleering der exporten, waarbij mede rekening wordt gehouden met het land van bestemming, en met de machtspositie, die Engeland voor de betrokken producten op de bestemmingsmarkt inneemt. Een soort staatshandelsmonopolie, of althans effectieve contrôle, is daarvoor noodig. Maar dat past geheel in een stelsel van oorlogseconomie, zooals men bezig is dat op te bouwen. En het is tevens een oplossing voor het algemeene wisselkoersprobleem, waarvan in het eerste deel van deze beschouwing sprake was. Onder een stelsel als hier bedoeld is namelijk de hoogte van den wisselkoers betrekkelijk irrelevant, omdat de koers geen essentiële functie meer vervult als invloedsfactor op den internationalen handel. Het aangehaalde artikel van „The Economist” heeft in elk geval de verdienste van de probleemstelling in dit verband gehad, dat als uitgangspunt voor verder onderzoek kan dienen.

C. A. Kl.

DE MOGELIJKHEDEN BIJ NEDERLAND'S BODEMPRODUCTIE EN HET VOEDSEL-RANTSOEN IN OORLOGSTIJD. ¹⁾

De vleeschproductie uit den runderstapel.

De rundvleeschproductie kan berekend worden door het aantal runderen van den veestapel eerst te vermenigvuldigen met den omslagcoëfficiënt, die van 16 tot 20 pCt. bedraagt. Dit cijfer moet dan weer vermenigvuldigd worden met het gemiddelde slachtgewicht van een koe. Blijft men aan den veiligen kant en neemt men aan, dat de omslagcoëfficiënt voor Nederland 16 pCt. bedraagt en dat het slachtgewicht per koe 290 kg bedraagt, dan zou de rundveestapel van 2.733.000 beesten in een jaar 126.800 ton vleesch produceeren.

De kalfsvleeschproductie kan berekend worden door den omslagcoëfficiënt te stellen op 40 pCt. van het aantal melkkoeien. In oorlogstijd zal men een groot aantal nuchtere kalveren slachten, daar een kalf 13 pCt. van de melkproductie van de koe opeischt en het kalf in oorlogstijd als vleeschproducent te dure eiwitten oplevert. Neemt men voor een nuchter kalf een slachtgewicht van ongeveer 25 kg aan, terwijl in verband met min of meer toevallige slachtingen van jong vee, die onvermijdelijk zijn, het gemiddelde slachtgewicht van kalveren en jong vee op ongeveer 30 kg wordt geschat, dan is de kalfsvleeschproductie bij een melkveestapel van 1.563.000 koeien ongeveer 18.700 ton. De totale rund- en kalfsvleeschproductie zou dan ongeveer 146.000 ton vleesch per jaar bedragen of 16.4 kg per hoofd. In de jaren 1935—1937 heeft het rund- en kalfsvleeschverbruik per jaar en per hoofd respectievelijk 18.9 kg, 16.3 kg en 14.3 kg bedragen en men kan dus vaststellen, dat wij, zoolang wij zelve nog niet in oorlog zijn, zelf in onze rund- en kalfsvleeschbehoefte kunnen voorzien ²⁾.

Niet bekend is echter, hoe groot het varkensvleeschverbruik in de laatste jaren is geweest en hoeveel het is toe- dan wel afgenomen. Om trent de *totale vleeschvoorziening* van ons land, kan echter wel worden vastgesteld, dat wij in onze eigen behoefte kunnen voorzien. Want onze import bedroeg in de drie jaren 1936 tot 1938 respectievelijk 6.300 ton vleesch (4.600 ton koel- en bevroren vleesch), 25.200 (24.800) en 19.400 (18.200).

De export was echter veel grooter en bedroeg resp. 36.200 ton (voornamelijk baconvarkens en koelvleesch), 37.000 ton en 33.200 ton, zoodat er dus nog een belangrijk exportoverschot aan vleesch was.

In de jaren 1915—1918 daalde de geschatte waarde van het slachtgewicht der koeien in ons land van 290 kg op 240 kg. In hoeverre deze schattingen betrouwbaar zijn, is niet na te gaan. De Duitsche cijfers voor de slachtgewichten van koeien varieerden van 90 tot 110 kg, liggen gemiddeld echter boven de 100 kg. Het Duitsche vee was echter veel meer aangewezen op het schaarsche veevoeder, dat van den akkerbouw afkomstig was, dan het Nederlandsche, waarbij de weidproductie een veel voornamer rol speelde. Dat zal ook nu nog zoo zijn. Wel zal het bij een langen duur van den oorlog tot het scheuren van weiland moeten komen. Maar daarvoor komt maar een deel in aanmerking en het verdient uit een landbouwtechnisch oogpunt zeker geen aanbeveling om het scheuren van weiland te forceeren. De ervaringen, tijdens den vorigen oorlog met scheuren van weiland opgedaan, zijn lang niet altijd gunstig geweest. Het is niet te zeggen, hoeveel de slachtgewichten van het rundvee zullen terugloopen. Neemt men een geleidelijke daling aan tot op 200 kg slachtgewicht, dan zal de

¹⁾ Zie „De aanpassing van het voedselrantsoen aan de mogelijkheden van de bodemproductie in oorlogstijd” in E.-S.B. van 8 Nov. 1939, blz. 825.

²⁾ Het rantsoen per hoofd zal dan echter kleiner zijn dan 16.4 kg, daar het rantsoen per soldaat die gemobiliseerd is 73 kg per jaar bedraagt inclusief varkensvleesch.

vleeschproductie van rund- en kalfsvleesch ruim 106.000 ton bedragen. Men moet er intusschen rekening mee houden, dat een vermindering van het slachtgewicht van het vee zich, *bij een sterke vermindering van het veevoeder*, vrij snel zal voltrekken, zooals de oorlogservaring in Duitschland heeft geleerd en binnen 1 à 1½ jaar een feit kan zijn geworden.

De vleeschproductie van den paardenstapel.

Onze paardenstapel bedroeg in 1938 ongeveer 311.600 dieren. Neemt men aan, dat gemiddeld 7 pCt. van de paarden per jaar geslacht moet worden, dan zouden er per jaar 22.000 dieren geslacht worden.

Het slachtgewicht van een zwaar paard varieert van 400 tot 450 kg, terwijl sommige dieren zelfs boven de 500 kg wegen. Het slachtgewicht van een licht paard bedraagt maar 200 à 250 kg. Neemt men per paard een gemiddeld slachtgewicht van 300 kg aan, dan bedraagt de paardenvleeschproductie per jaar dus ongeveer 6.500 ton.

De vleeschproductie uit den varkensstapel.

Onze varkensstapel van 1.832.000 dieren kan bij een omslagcoëfficiënt van 100 pCt. en een vleesch- en vetrendement per varken van 100 kg *levend* gewicht van 65 kg vleesch en 15 kg vet, ongeveer 120.000 ton vleesch en 27.500 ton vet opleveren. Gaat men over tot het afslachten van alle varkens boven de 100 kg, dan zal er echter in het eerste jaar meer vleesch en vet beschikbaar komen.

Onze schapenvleeschproductie.

Onze schapenstapel bestond in 1938 uit 654.000 dieren. De omslagcoëfficiënt bedraagt voor schapen 45 pCt. Het slachtgewicht van een schaap bedraagt 45 kg, dat van een lam ongeveer 23 kg en daar er ongeveer evenveel lammeren als schapen zijn, kan men het gemiddelde slachtgewicht op ongeveer 34 kg schatten. De vleeschproductie aan schapen- en lamsvleesch zou dan ongeveer 10.000 ton per jaar kunnen bedragen. Het schapenvleesch is echter bij ons niet gewild. In andere landen behoort het juist tot de zeer gewaardeerde vleeschsoorten. Voor een deel is dit een gevolg van het feit, dat men het vleesch niet op smakelijke wijze weet te bereiden.

Ook als wolproducent bleek onze schapenstapel in oorlogstijd van groote beteekenis te zijn. De Nederlandse wol werd voornamelijk gebezigd voor het maken van sajete. Ook bleek deze wol goed gebruikt te kunnen worden om met wol, afkomstig van afgedragen wollen kleedingstukken en andere vezels, tot wollen garens te worden verwerkt, die echter niet te gebruiken waren voor wollen dekens. Al in 1915 moest alle wol gerequireerd worden in ons land. Toen in 1916 Engeland bovendien allen wolexport verbood, ontstond spoedig schaarschte. Wij hebben toen nog veel ongekaarde wol uit Zuid-Amerika kunnen betrekken. Maar in 1918 ontstond groot gebrek aan wollen kleeding, moesten zelfs de lompere gerequireerd worden en moest distributie worden ingesteld.

Maatregelen dienen dan ook in overweging genomen te worden om onzen schapenstapel, die nog in 1935 ongeveer 680.200 dieren telde, in het eerste oorlogsjaar, als wij nog over voldoende vleesch beschikken, uit te breiden.

De vleeschproductie van het pluimvee.

Onze pluimveestapel bestond in 1938 uit 29.600.000 kippen en 875.000 eenden. Naar schatting kan de kippen- en eendenstapel per jaar ongeveer 28.000 à 30.000 ton opleveren aan vleesch. Bij halveering van het aantal kippen, wat, zooals nader zal worden aangetoond, onvermijdelijk is, zal men op niet meer dan 14.000 ton vleesch mogen rekenen.

De totale vleeschproductie.

Uit de voorgaande berekeningen blijkt, dat men in het eerste oorlogsjaar ongeveer zal kunnen beschikken over 297.000 ton vleesch en 27.500 ton varkensvet, wat dus neerkomt op 33 kg vleesch per hoofd.

De vleeschproductie kan echter snel terugloopen, als er gebrek aan veevoeder is. De oorlogservaring van 1914-'18 heeft afdoende aangetoond, dat het vleeschrantsoen dan sterk daalt.

Afvalproducten der slachterijen.

Amerika voert veel gestandaardiseerde afvalproducten uit naar Duitschland, die aldaar in de chemische industrie verwerkt worden.

Voor oorlogstijd is belangrijk, dat verschillende speciale pharmaceutische preparaten, zooals insuline, thyreodine, enz. uit onze slachtafvalven kunnen worden gemaakt, terwijl uit den schaapsdarm catgut wordt gemaakt voor het hechten van wonden. Voorts kunnen de afvalstoffen verwerkt worden op diersmeel, dat voor veevoeder gebruikt kan worden. Voorafgaande ontvetting is dan noodig.

Uit *versche* beenderen wordt door koken onder 5 à 6 atmosferen druk uit 1 ton beenderen een hoeveelheid van 120 kg vet, 150 kg bouillon en 450 kg voedermeel gewonnen. Van de 128.000 ton rundvleesch met 25.600 ton beenderen zou dus ruim 3000 ton vet, 3800 ton bouillon en 11.500 ton beendermeel gewonnen kunnen worden.

Langs dezen weg is ook uit varkensbeenderen een bruikbaar bakvet te verkrijgen. Uit *oude* runderbeenderen worden lijn en beendermeel gemaakt.

Groote hoeveelheden bloed gaan jaarlijks verloren. Het bloedserum kan industrieel verbruikt worden in de textiel-, zeep-, leder- en lijnindustrie. Voorts kan uit het bloed in speciaal geconstrueerde separators het bloedplasma (bloedserum en fibrine) met een eiwitgehalte van 12 pCt., worden afgescheiden³⁾. Aan het bloed wordt dan tevoren natriumcitraat toegevoegd om stolling tegen te gaan. Uit dit plasma kan een geel Ersatz-eiwitpoeder worden gemaakt, dat gebruikt kan worden in plaats van gedroogde eierdooier en dat onder den naam „Hämalb" in Duitschland in den handel wordt gebracht.

Bij Regeeringsverordening werd in 1937 in Duitschland toegestaan, dat het plasma tot maximum 10 pCt. in worst werd verwerkt. Het is een groot deel van den onaangenamen bloedsmaak kwijt.

In Duitschland werd tot voor korten tijd maar 10 pCt. van het bloed verwerkt. Ook bij ons gaat veel bloed verloren. Aan rundveebloed wordt per jaar ongeveer 8.400 ton geproduceerd (15 kg per koe en 3,5 kg per kalf); aan varkensbloed ongeveer 5.400 ton (3 kg per varken), in totaal 13.800 ton, dus een niet onbelangrijke hoeveelheid.

Mager vleesch heeft tot 20 pCt. eiwit, runderbloed 17 pCt. eiwit. Bloedeiwit wordt echter voor 96 pCt. geresorbeerd en is beter verteerbaar dan vleescheiwit.

Bloed kan het beste verwerkt worden in worsten, waarvoor dan vooral varkensbloed wordt gebruikt.

In Zweden en Neder-Duitschland werd runderbloed vroeger tot 5 à 10 pCt. gemengd met roggemeel en in het roggeblood verwerkt.

In den oorlog zijn ook proeven met het mengen van bloed door het oorlogsbrood genomen, echter met niet al te gunstig resultaat.

Tijdens den oorlog 1914—1918 is veel bloed verwerkt tot bloedmeel (gedroogd bloed), dat gebleekt werd en een groot deel van zijn onaangenamen smaak verloren had. Dit bloedmeel, dat 82,1 pCt. eiwit bevat en 6,7 pCt. mineralen, is veel gebruikt in Ersatz-worst, Ersatz-gehakt, enz. naar recepten, die door de Deutsche Re-

³⁾ Deze separators worden in verschillende typen gemaakt, zoowel voor handbedrijf, als voor een bedrijf met elektrische kracht. Zij kunnen in de kleinste slachterijen in gebruik worden genomen. In ons land worden meestal Deutsche merken te koop aangeboden.

geeringscommissie voor Ersatz-voedingsmiddelen goedgekeurd waren.

Uit bloed kan 16 à 17 pCt. poeder gewonnen worden. Indrogen tot 10 pCt. watergehalte geeft een goed houdbaar product, maar is te duur. Er is echter geen bezwaar tegen in oorlogstijd een hooger watergehalte toe te staan, daar het bloedpoeder dan vanzelf door de voedselschaarschte sneller geconsumeerd wordt.

Bloedpoeder kan men met zemelen vermengen, en dan tot een goed veevoeder verwerken. Varkens kunnen ook met versch bloed worden gemest, dat op 95 graden wordt verhit om alle ziektekiemen te doden. Dit geleichtige bloed wordt dan met aardappelen, vischmeel, enz. gemengd.

Intusschen is het succes met bloedpraeparaten, die in menscheijk voedsel werden verwerkt, tijdens den wereldoorlog niet groot geweest. Er schijnt een natuurlijke afkeer tegen het bloedgebruik te bestaan, dien zeer velen, ondanks den honger, moeilijk kunnen overwinnen. Maar enkele praeparaten bleken bruikbaar. *Verwerkt tot veevoeder is bloed echter in oorlogstijd een afvalproduct van beteekenis.*

Onze eieren als voedselbron.

De jaarlijksche productie aan eieren bedraagt in Nederland ongeveer 2.050 miljoen stuks, terwijl het jaarverbruik ongeveer 1.2 milliard of 140 à 150 stuks eieren per persoon bedraagt. Het graanverbruik per jaar der pluimveebedrijven bedraagt echter 850.000 ton graan en is dus bijna net zoo groot als de menscheijke broodgraanconsumptie, die ongeveer 960.000 ton bedraagt. Daar kippeneiwit bovendien het duurste eiwit is, zal men een groot deel van den kippenstapel moeten afslachten. Hierdoor zal een groot deel der pluimveebedrijven moeten worden ingekrompen en zullen sommige zelfs moeten verdwijnen. Wil men zooveel kippen behouden als noodig zijn om in het eigen eierenverbruik in Nederland te voorzien, dan zal men de eierenproductie der pluimveebedrijven met 1 milliard moeten verminderen. Men zal daardoor ongeveer 425.000 ton kunnen uitsparen aan graan, daar men aan de eigen koppels kippen op de boerderijen alleen ochtendvoer zal behoeven te verstrekken.

Intusschen kan nog meer op het voedergraan worden bezuinigd, indien men de kippen met gestoomde en daarna ingekulde aardappelen voedert. Waardevolle voedermiddelen zijn voorts vischmeel, krabben en garnalen. Het pufverbod is dan ook te betreuren, vooral omdat de Duitschers zich daaraan niet storen en hun puf niet in zee gooien, maar tot vischmeel verwerken. Ook bloedpoeder is een waardevol kippenvoeder.

Onze vischproducten.

De uitkomsten der zeevisscherij vertoonen van jaar tot jaar aanzienlijke verschillen. De opbrengst van de trawlvisscherij varieerde in de laatste 10 jaren van 25.300 ton tot 54.400 ton, die van de drijfnetvisscherij, voor het grootste deel haring, van 55.100 ton tot 79.600 ton, die van de beugvisscherij van 223.600 tot 1.300 ton, en de totale opbrengst der zeevisscherij schommelt van 93.900 ton tot 147.700 ton, dus met een gemiddelde opbrengst van 115.000 à 120.000 ton. Hieronder zijn echter ook de vangsten van buitenslandsche visschers begrepen, die hun visch in Nederland aanbrachten. De Nederlandsche vangst varieerde echter van 87.600 tot 120.400 ton. Maar in oorlogstijd zal de opbrengst der zeevisscherij voortdurend terugloopen, naarmate de mijnenvelden zich meer en meer uitbreiden in de Noordzee.

De opbrengst van de kustvisscherij bedraagt maar 10.000 ton, terwijl die van de binnenwateren, Waddenzee, Zeeuwsche stroomen en de Zuiderzee in de laatste 10 jaren van 100.500 ton tot 128.600 ton bedroeg, waarvan 3 à 4.000 ton garnalen en 70 à 75.000 ton mosselen en andere weekdieren.

De zoetwatervisscherij is van betrekkelijk geringe beteekenis, indien men het IJselmeer voorloopig tot het gebied der kustvisscherij blijft rekenen, zoals dat in de „Jaarcijfers voor Nederland” geschiedt. Voorts is er een invoer van visch en vischconserven van 10 à 12.000 ton. Een zeer groot deel van de gevangen visch wordt echter uitgevoerd.

De mosselen vormen het voornaamste product der kustvisscherij. De in de oorlogsjaren gedane pogingen om het Nederlandsche mosselenverbruik op te voeren zijn geen onverdeeld succes geweest. Ook hier moet dit voor een groot deel gezocht worden in het feit, dat de huisvrouw geen smakelijke mosselgerechten weet te bereiden.

De vette visschen, zoals haring, makreel, paling, enz. zijn ook als vetbron van beteekenis voor de volksvoeding, terwijl haring bovendien rijk is aan vitamine D. Zeevisscherij, kustvisscherij en zoetwatervisscherij leveren samen 150.000 à 165.000 ton visch op en ongeveer 70 à 75.000 ton aan mosselen en weekdieren.

De vischafval.

Ook de vischafvallen zijn van beteekenis. Uit haringafval maakt men voedermeel, traan voor technische doeleinden, en mest. Honderd kg vischafval van magere vischsoorten, zoals schelvisch, knorhaan, platvisch, enz. leveren 25 kg meel met 75 pCt. eiwit op en bij verwerking op vischlijm ongeveer 15 kg vischmeel en 30 à 35 kg vischlijm van 30 à 35 pCt.

Verder kan men van de vischafvallen een extract maken, dat op vleesextract lijkt. De afvallen worden dan eerst ontvet, met alkali behandeld en vervolgens met zoutzuur geneutraliseerd.

Van gemalen gestoomde visch, vischextract, aardappelmeel, kruiden, enz. maakt men thans in Duitsland vischsoepblokken. De Duitsche chemische industrie toovert voorts de vischafvallen in een reeks eiwitproducten om.

Het uitgangspunt daarbij is albumose, eiwit in opgelosten vorm, dat verkregen wordt door vischafvallen onder druk uit te koken.

Uit albumose wordt daarna reukeloos eiwit in diverse soorten gemaakt, dat onder meer in de banketbakkerij en voedselindustrie wordt verbruikt. Een reeks vleesch- en vischextracten en bepaalde aminozuren enz. worden eveneens daaruit vervaardigd.

Voorts wordt gerookte visch in reuzel gebakken, waardoor het product zijn smaak en reuk voor een groot deel verliest, om daarna met 40 pCt. vleesch tot worst te worden verwerkt. Visch kan verder in verschillende vormen geconserveerd worden, zoodat bij een goede organisatie van de vischverwerkingsindustrie weinig verloren behoeft te gaan van de vangst.

Het dierlijke eiwitrantsoen in oorlogstijd.

Neemt men aan, dat onze kaasproductie evenals in den wereldoorlog tot op de helft zal terugloopen, dan zal deze ongeveer 62.000 ton bedragen, zoodat per hoofd 7 kg kaas per jaar met 30 pCt. eiwit, dus 2.1 kg eiwit en dus per dag 5.6 gram eiwit beschikbaar is.

Stelt men de totale vleeschproductie op 33 kg per hoofd en per jaar en het gemiddelde eiwitgehalte op 20 pCt., dan is per hoofd 6.6 kg eiwit beschikbaar en dus per hoofd en per dag 18.1 gram eiwit en, indien men met 20 pCt. been in het vleesch rekening houdt, maar ongeveer 15 gram per dag.

Uit de 8.2 kg eieren, die per hoofd en per jaar beschikbaar zijn, komen bij een gemiddeld eiwitgehalte van 15 pCt. 1.23 kg eiwit per jaar of ongeveer 3.4 gram per dag.

Schat men de totale opbrengst der visscherij in volle zee op de helft van de normale, dus op 57.500 ton en die van de kust- en binnenwateren op 45.000 ton, dan is er dus 102.500 ton beschikbaar en bij een schoonmaakverlies van ongeveer 15 pCt., dus ongeveer

87.000 ton. Dit komt neer op 9.9 kg per hoofd en per jaar, en bij een eiwitpercentage van 15 pCt. dus op 1.4 kg eiwit per jaar of ongeveer 4 gram eiwit per dag en per hoofd.

En tenslotte levert $\frac{1}{4}$ liter consumptiemelk per dag en per hoofd 8 gram eiwitten op. In totaal beschikken wij dus over 36 gram dierlijk eiwit per hoofd en per dag.

Als eiwitreserves beschikken wij dan nog over 70 à 75.000 ton mosselen en weekdieren en over de ondermelkeiwitten. Neemt men aan, dat evenals in den vorigen oorlog onze boterproductie met $\frac{1}{2}$ vermindert, en dat deze dus ongeveer 67.000 ton zal bedragen, dan beschikken wij door de ondermelk nog over een reserve aan eiwitten van 67.000 ton eiwit of van ongeveer 21 gram per hoofd en per dag, dus van bijna $\frac{1}{2}$ van onze totale productie aan dierlijk eiwit. Intuschen mag niet worden vergeten, dat wij een deel van dat dierlijke eiwit zullen moeten exporteeren om in onze behoeften aan veevoeder en kunstmest, zij het ook op beperkte schaal, te kunnen voorzien. *Want een beperking van de vermindering tot op $\frac{1}{2}$ der boterproductie en tot op de helft van de kaasproductie was slechts mogelijk, omdat per melkkoe in de oorlogsjaren 400 kg graan werd verstrekt en er ongeveer 50 pCt. van de normale hoeveelheid kunstmest beschikbaar was.* Wij zullen echter later aantonen, dat wij er lang niet zeker van zijn, dat wij op den duur dit rantsoen van voedergranen kunnen volhouden, ook niet als men een 20.000 à 30.000 tal oude, zoogenaamde dunne melkkoeien afslacht. Voorts is het problematisch, of wij onzen varkensstapel op peil zullen kunnen houden. Dit alles hangt af van de beschikbare hoeveelheid geïmporteerd veevoeder.

Niemand kan echter voorspellen, in hoeverre het in de toekomst mogelijk zal zijn blijvend, zij het op beperkte schaal, veevoeder en kunstmest aan te voeren. Is dat niet het geval, dan zal onze dierlijke eiwitproductie zeer sterk verminderen, daar men dan verplicht zal zijn een deel van den veestapel af te slachten.

De ervaring van de oorlogsjaren geeft geen grond tot al te groot optimisme inzake de dierlijke eiwitvoorziening. Die ervaring heeft geleerd, dat men het ter beschikking stellen van de gemeenten van 2 varkens van 100 kg per week en per duizend inwoners, zonder een hoofdelijke distributie in te voeren, (een maatregel, die begin 1917 was ingesteld) niet kon volhouden en eerst moest terugbrengen tot 1 varken op het einde van 1917 en op 25 Maart 1918 heelemaal moest afschaffen. Op 5 September stelde men voorts aan de gemeenten op dezelfde wijze 2 ons rundvleesch per hoofd en per week beschikbaar. Maar ook dit bleek op den duur niet mogelijk, evenmin als het beschikbaar stellen van 2 ons standaardsaucijs per hoofd en per week. De vleeschprijzen waren zeer hoog en tot hoofdelijke vleeschdistributie tegen billijken prijs wilde men niet overgaan, omdat deze f 40 miljoen zou kosten per jaar.

Ook het boter- en kaasantsoen was niet overdag. Op 3 Juni 1918 werd dit op $\frac{1}{4}$ kg per persoon in de twee weken vastgesteld, terwijl het vetrantsoen aanvankelijk $\frac{1}{4}$ kg per week bedroeg. Later werd het teruggebracht tot $\frac{1}{4}$ kg in de 10 dagen.

Met die feiten voor oogen mag men dus niet te optimistisch zijn. In de oorlogsjaren van 1914—'18 heeft men echter aan de ondermelkeiwitten weinig aandacht geschonken. Indien wij hiervan een goed gebruik maken, zal onze voorziening in dierlijk eiwit waarschijnlijk op bevredigende wijze kunnen geschieden.

Dr. W. K. H. FEUILLETAU DE BRUYN.

STATISTISCHE TOETSING VAN CONJUNCTUURTHEORIEËN: DE TWEDE VOLKENBONDSPUBLICATIE.

II (Slot).

Verleden week gaven wij enkele voorbeelden van de analyses, die in de in de titel genoemde Volkenbondspublicatie worden gegeven. Door toepassing nu van de „sequence analysis” kan men met behulp van de statistisch gevonden elasticiteitscoëfficiënten, „propensities”, enz. het economisch gebeuren in grove trekken reconstrueren. En omdat men het kan reconstrueren uit zijn elementaire causale schakels, kan men ook nagaan, hoe het verloop *zou* zijn geweest, als bepaalde schakels anders waren geweest. Bijv. wanneer de „propensity to consume” groter of kleiner, of wanneer de beursspeculatie niet zo hevig was geweest, of wanneer er geen oppotting van geld was opgetreden, enzovoort. Dit betekent, dat men tweërlei inzicht verkregen heeft, nl. 1o. hoe bepaalde vormen van conjunctuurpolitiek vermoedelijk zullen werken en 2o. welke factoren bij het tot stand komen van de werkelijk opgetreden schommelingen van doorslaggevende betekenis zijn geweest.

Zo wordt dan allereerst berekend, dat zonder de excessieve beursspeculatie van 1929 en de na 1930 opgetreden hoarding een zeer vlakke, spoedig geheel weggedempte conjunctuurbeweging zou zijn opgetreden. Het beeld van de scherpe omslag in 1929 is niet te begrijpen zonder een zeer belangrijke plaats in te ruimen aan de beursspeculatie. Overproductie of andere fysieke verschijnselen spelen slechts een bescheiden rol; belemmeringen van de monetaire zijde (schaarste aan kredietaanbod) vrijwel in het geheel geen rol. De beurskoorts heeft echter zowel de consumptie gestimuleerd als, door het gemak waarmee kapitaal kon worden opgenomen, de investering. Het plotseling, snel omkeren van de koersbeweging, alleen denkbaar na een op overdreven toekomstverwachtingen gebaseerde koersstijging, trok zowel de consumptie als de investeringen mee omlaag. De hoarding, die tot een stijging van de rentestand leidde, versterkte de koersdaling en de daling van de investeringen nog.

Een afzonderlijk hoofdstuk vormen nog de bewegingen in de woningbouw. Daar ik daarover in dit tijdschrift reeds eerder heb geschreven¹⁾, kan ik er thans aan voorbijgaan.

Uiteraard zijn alle conclusies over het verloop der conjunctuur en over de wijzigingen daarin bij verandering van bepaalde elasticiteitscoëfficiënten met een zekere foutenmarge behept, omdat alle statistisch bepaalde coëfficiënten dat zijn. Om een indruk van de onzekerheid te verschaffen, die daarvan het gevolg is, worden uitgebreide berekeningen van foutengrenzen gegeven. Daarbij blijkt o.m., dat er bepaalde elkaar compenserende fouten zijn, waardoor de onzekerheid in het totaal-resultaat in vele gevallen meevalt. Dat nog zeer veel te onderzoeken overblijft, kan echter niet ontkend worden.

* * *

In een slothoofdstuk wordt de vraag gesteld en ten dele beantwoord, in hoeverre de bekende conjunctuurtheorieën tot de verklaring van de conjunctuur in de Verenigde Staten tussen 1919 en 1932 kunnen bijdragen. Daarbij worden de theorieën in de volgorde van Haberler's boek beschouwd.

Ten aanzien van de monetaire theorieën wordt de conclusie getrokken, dat de geld- en kredietvoorziening dermate elastisch was, dat daardoor de overige factoren zich vrijwel ongehinderd konden doen gevoelen. Enige remming van betekenis door hoge rentestanden werd nauwelijks geconstateerd. In het bijzonder van de feiten, waarop Hawtrey in zijn ge-

¹⁾ Bewegingen op langen termijn in den Amerikaanschen woningbouw, Econ.-Stat. Ber. 26 October 1938, blz. 806.

schriften wijst (toeneming van de chartale geldcirculatie in het laatst van de hoogconjunctuur door toeneming van de loonsom t.o.v. de overige inkomens), werd weinig aangetroffen.

Wat de niet-monetaire overinvesteringstheorieën betreft, kon in het bijzonder worden vastgesteld, dat van het de laatste tijd zo bekende „acceleration principle”, volgens hetwelk de *productie* van productiemiddelen gecorreleerd is met de *toenemingssnelheid van de productie* van consumptiegoederen, geen spoor te ontdekken viel. Integendeel is er bijna volslagen correlatie tussen de productie van productiemiddelen en die van consumptiegoederen. Wel werd de door Aftalion naar voren gebrachte vertraging als gevolg van de constructieperiode van productiemiddelen aangetroffen, doch in het gemiddelde op slechts ½ jaar vastgesteld²⁾.

Van een stijging van kosten als oorzaak van de crisisomslag kon evenmin veel worden teruggevonden.

In de controverse over de vraag, of er onmiddellijk voor de crisis te veel of te weinig wordt gespaard, spreken de cijfers — ten aanzien van het jaar 1929 in de Verenigde Staten tenminste — het meest voor de onderconsumptieleer (d.w.z., dat er dus te veel gespaard zou zijn). Er blijkt nl. niets van enig gebrek aan kapitaal — zij het in de fysieke of in de financiële zin — o.m. daar geen volle bezetting van het productie-apparaat werd bereikt³⁾.

Deze conclusies schijnen alle zeer negatief. Dit is aldus op te vatten, dat in de beschouwde periode en het beschouwde land de hoofdoorzaak van de conjunctuurbeweging heeft gelegen in een omstandigheid, die in de meeste theorieën slechts weinig aandacht vindt, nl. de beurspeculatie. Het is aannemelijk, dat in de meeste crises van vóór 1914 — die tot de vorming der theorie waarschijnlijk meer hebben bijgedragen — de beurspeculatie een bescheidener rol en enige andere verschijnselen, w.o. de kapitaalschaarste, een belangrijker rol hebben gespeeld.

J. TINBERGEN.

²⁾ Hierbij moeten overigens enige restricties worden geformuleerd, voor welke naar het boek zelf verwezen zij.

³⁾ Deze conclusie stemt overeen met de op andere wijze verkregen conclusie, waartoe de Brookings Institution is gekomen in zijn bekende vierdelige rapport (America's Capacity to Consume, etc.).

MOEILIKHEDEN DER ARBEIDS-BEMIDDELING.

Herhaaldelijk is betoogd, dat het apparaat ter bediening van de arbeidsmarkt in ons land: de openbare arbeidsbemiddeling, tekort schiet. Het is daarbij opmerkelijk, dat de „schuldkwestie” bij dergelijke beschouwingen vaak met grote nadruk wordt gesteld; het bedrijfsleven beklagt zich over onvoldoende outillage van de organen der openbare arbeidsbemiddeling en deze organen beklagen zich erover, dat het bedrijfsleven een veel te gering gebruik maakt van die organen.

Zolang de organen der openbare arbeidsbemiddeling zich tevreden stelden met de taak van eenvoudig en uitsluitend bemiddelingsorgaan, kon men een eventueel verwaarlozen van deze organen met een zekere gelatenheid aanvaarden in de opvatting, dat het bedrijfsleven waarschijnlijk geen behoefte gevoelde aan een intensiever gebruik dier kosteloos functionerende organen.

Men kon het betreuren en men kon de organen der openbare arbeidsbemiddeling aansporen een steeds groter activiteit te betonen en te zorgen voor een perfecte service, maar daar moest het dan ook bij blijven.

Er is intussen wat veranderd.

De steeds voortdurende massale werkloosheid heeft de Overheid ertoe gebracht, maatregelen te ontwerpen en uit te voeren ter bestrijding dier werkloosheid: de Overheid ging daarmee de arbeidsmarkt beïnvloeden.

Het valt op, dat daarbij van de organen der openbare arbeidsbemiddeling nauwelijks nota is genomen.

Zeker de werkloze arbeider, die hetzij uitkering ontvangt uit de werklozenkas van zijn vakbond, hetzij als crisis-werkloze wordt gesteund, moet zich laten inschrijven bij de arbeidsbeurs zijner woonplaats, maar met arbeidsbemiddeling heeft zulks bitter weinig te maken.

De geweldige omvang van het aantal ingeschrevenen vooral bij de arbeidsbeurzen in de grote steden en de uiterst krappe personeelbezetting hebben er voorts toe geleid, dat — zelfs waar vakkundig beheerde afdelingen zijn — het orgaan der arbeidsbemiddeling er onvoldoende kijkt op heeft, van welke kwaliteit de bij hem ingeschrevene werkzoekenden zijn.

Tegenover de aantallen ingeschrevenen, welke voor sommige afdelingen over de 10.000 gaan, staan aantallen plaatsingen, welke in een geheel jaar vaak de 1000 niet overschreden en het ligt voor de hand, dat bij zulke verhoudingen, ook een overigens vakkundig en bekwaam personeel niet voldoende is ingelicht over de „voorraad”.

Integendeel, een groot gedeelte van de dagtaak van het personeel wordt opgevorderd ter verrichting van administratieve arbeid, welke practisch voor de eigenlijke arbeidsbemiddeling nauwelijks eenig belang heeft.

De metaalindustrie.

Een overzicht van de bemoeiing van de Rotterdamse arbeidsbeurs met de bemiddeling in de metaalindustrie over de laatste tien jaar illustreert zulks overduidelijk.

jaar	Overzicht afd. Metaalbedrijf.		
	aanmeldingen werknemers	aanvragen werkgevers	plaatsingen werknemers
1929	5.456	1849	1418
1930	10.576	1658	1463
1931	15.855	995	949
1932	14.528	438	413
1933	14.985	874	907
1934	14.933	957	1012
1935	16.970	945	1069
1936	16.657	1513	1645
1937	15.170	2161	2310
1938	15.698	2626	2681

Het is voorts vrijwel zeker, dat voor zover er plaatsingen zijn tot stand gekomen, dan wel buiten het orgaan der arbeidsbemiddeling om door de ondernemers direct arbeiders zijn aangenomen, de keuze heeft plaats gevonden uit een beperkt deel der werkloze arbeiders. Een zeer groot aantal der werkloze arbeiders heeft vaak sinds langen tijd niet gewerkt en het ligt voor de hand, dat, naar mate de werkloosheid langer duurt, de kans op herplaatsing om verschillende redenen geringer wordt.

Dit betekent, dat een zeer groot deel van de bij de Rotterdamse Arbeidsbeurs als werkzoekende metaalbewerker ingeschreven staande personen moet worden beschouwd als een „rustende” reserve, welke, zolang de tegenwoordige bedrijfsdrukte in de metaalindustrie mocht duren, niet nodig is.

Zolang een ruime selectie mogelijk is, zal het bedrijfsleven er waarschijnlijk niet toe overgaan, speciale maatregelen te treffen, teneinde zich te vergewissen, dat voldoende aanbod van arbeidskrachten ook bij eenige opleving aanwezig zal zijn.

Mocht echter die opleving wel komen, dan zal menige tak van handel en nijverheid grote moeite hebben, zich de benodigde arbeidskrachten te verzekeren.

Eenigen tijd geleden is een berekening gemaakt van de behoefte, welke de Rotterdamse metaalindustrie aan arbeiders zou hebben, wanneer op volle capaciteit zou worden gewerkt.

Het resultaat dier berekening is vergeleken met de bij de Rotterdamse arbeidsbeurs ingeschrevene werkzoekende arbeidskrachten in de metaalindustrie. Het

resultaat was voor insiders niet verrassend. Van bepaalde categorieën bleek een aanzienlijk overschot, van andere een tekort, waarbij dan een beoordeling van de ingeschrevenen naar vakbekwaamheid, routine en leeftijd nog niet eens had plaats gevonden.

Het onderzoek diende als voorstudie bij het toepassen van herscholingsmaatregelen in de metaalindustrie; de daarna wederom ingetreden daling der bedrijfsdrukte maakte verdere maatregelen op dat ogenblik niet dringend noodzakelijk.

Een hernieuwd onderzoek zou ongetwijfeld een ongunstiger beeld geven, vooral, wanneer daarbij tevens betrokken werd een nadere specificatie omtrent vakbekwaamheid, routine en leeftijd.

Het bouwbedrijf.

Een beeld van overvloedige „rustende reserve” geeft het bouwbedrijf te zien.

Wij hebben voor de voornaamste beroepen uit de bouwnijverheid en daarmee verwante houtbewerking, waaronder meubelindustrie, een overzicht samengesteld van de bij de Rotterdamse arbeidsbeurs ingeschreven werkzoekenden, de aanvragen van werkgevers en de plaatsingen. (Zie onderstaande tabel).

Ook hier blijkt wederom duidelijk, welk gering percentage der ingeschrevenen voor plaatsing in aanmerking komt en hoe gering ook verhoudingsgewijs het beroep is, dat de ondernemers op de ingeschrevenen plegen te doen. Voor vele dezer beroepen geldt niettemin, dat de ondernemers als regel gebruik maken van het orgaan der arbeidsbemiddeling, zodat het samengestelde beeld ook vrijwel klopt met de reële behoeften aan arbeidskrachten in het bedrijf.

Hotel-, café- en restaurantbedrijf.

Staan de organen der openbare arbeidsbemiddeling zowel in de metaalindustrie als in het bouwvak c.a. vrijwel machteloos voor wat betreft het uitvoeren van enige invloed op de arbeidsmarkt, voor andere bedrijven is de toestand gunstiger.

Wij laten buiten beschouwing de arbeidsbemiddeling op het terrein der huishoudelijke diensten, maar noemen als een voorbeeld van omvangrijke bemiddeling en daardoor ook van regularisatie, hetgeen te Rotterdam plaats vindt voor het hotel-, café- en restaurantbedrijf.

jaar	Afd. hotel, café- en restaurantbedrijf.		
	aanbiedingen van werkkrachten	aanvragen van werkgevers	plaatsingen van personeel
1929	5843	4224	3843
1930	6056	3635	3428
1931	5979	2879	2909
1932	5807	2389	2323
1933	4744	1884	1870
1934	3961	1607	1561
1935	3993	1858	1977
1936	4400	2454	2416
1937	4450	2725	2620
1938	4282	2480	2393

Reeds dadelijk blijkt uit een overzicht van de omvang dezer bemiddeling gedurende de laatste tien jaren een heel wat gunstiger verhouding tussen ingeschrevenen, aanvragen en plaatsingen. Dit valt te meer op, waar het hier een bedrijf geldt met behoefte aan een vrij omvangrijke reserve aan arbeidskrachten in verband met de in de loop van het jaar vrij sterk schommelende bedrijfsdrukte en het vrij vlottende karakter van een groot deel der, vaak ook vrouwelijke, arbeidskrachten. Een niet onbeduidend percentage der ingeschrevenen komt slechts voor plaatsing van zeer beperkt karakter in aanmerking, zodat de reserve aan volledig bruikbare arbeidskrachten geringer is, dan het verschil tussen aanbiedingen en plaatsingen zou doen vermoeden.

Men bemerkt hier een gunstige verhouding tussen het aantal plaatsingen en het aantal aanvragen tegenover het aantal ingeschrevenen. En al moge het aantal plaatsingen, hetwelk in 1929 van het aantal ingeschrevenen 66 pCt. bedroeg, iets zijn teruggelopen, het bedraagt toch nog 56 pCt. en dus voor een zo langdurige tijd van crisis ook in dit bedrijf is dat geen slecht percentage.

Sinds eenige jaren is naast de bemiddeling ook de herscholing of voor dit bedrijf wellicht beter: de scholing ter hand genomen.

De gemeentelijke vakcursussen voor werkloze arbeiders zijn uitgebreid met een speciale opleiding voor dit bedrijf, welke open staat zowel voor in dit bedrijf reeds werkzaam geweest zijnde werklozen als voor jeugdige werklozen. Vooral de personeelvoorziening op passagiersschepen vindt bij deze cursussen baat en op de duur zal daardoor ongetwijfeld de

Eenige groepen uit het bouwbedrijf en houtbewerkers

	1938	1937	1936	1935	1934	1933	1932	1931	1930	1929
Aanbiedingen van werknemers:										
Grondwerkers	1387	1245	916	901	1045	1133	1056	1620	1682	1148
Loodgieters	942	984	887	959	979	932	943	1015	1094	887
Metselaars	1901	1668	1523	1816	1993	1839	1712	2059	1709	1433
Opperlieden	1469	1175	950	1204	1274	1360	1157	1550	1541	1382
Schilders	4404	4063	3792	3963	3775	3583	3548	3772	4175	3479
Stukadoors	1735	1381	1275	1555	1765	1621	1388	1758	1584	1010
Timmerlieden	5296	4555	4391	4667	4839	4736	4798	5415	5081	4469
Houtbewerkers	4798	4598	4605	4715	5243	4421	4503	4930	4114	2171
Aanvragen van werkgevers:										
Grondwerkers	146	166	73	66	45	27	64	112	335	561
Loodgieters	291	243	115	127	118	221	116	196	355	474
Metselaars	161	114	74	47	118	162	53	152	184	272
Opperlieden	132	60	58	34	38	42	28	47	94	187
Schilders	884	723	511	527	427	363	245	440	662	905
Stukadoors	140	32	40	26	44	35	2	79	53	114
Timmerlieden	920	644	336	381	389	475	246	541	687	1025
Houtbewerkers	1532	1571	1472	1406	1613	979	540	660	907	962
Plaatsingen van werknemers:										
Grondwerkers	161	161	144	71	58	35	98	102	253	307
Loodgieters	233	196	108	105	107	204	116	180	325	372
Metselaars	174	105	72	48	121	159	51	148	154	238
Opperlieden	120	50	58	30	31	38	29	70	166	290
Schilders	794	797	541	541	525	409	237	425	794	881
Stukadoors	129	48	41	28	41	59	2	76	48	114
Timmerlieden	940	708	469	450	395	478	262	524	690	996
Houtbewerkers	1315	1231	1259	1187	1416	766	466	555	677	603

werkgelegenheid in dit beroep verbeteren en dienovereenkomstig de kwaliteit der reserve.

Handels- en kantoorpersoneel.

Wellicht het ongunstigste beeld vertoont de arbeidsmarkt voor het handels- en kantoorpersoneel.

Reeds moet men er rekening mede houden, dat het hoger gekwalificeerde personeel goeddeels buiten de arbeidsbemiddeling blijft.

Maar dan nog zijn de gegevens wel zeer veront-rustend.

In 1929 waren als werkzoekende op deze afdeling ingeschreven 4052 personen, zowel manlijk als vrouwlijk en met inbegrip der jeugdigen. Men vond hieronder zowel de verschillende soorten kantoorbedienden als de reizigers e.d.

In dat jaar kwamen 2108 aanvragen in van ondernemers en vonden 1328 plaatsingen plaats. Uit dit verschil blijkt, dat de arbeidsbeurs slechts in 63 pCt. der gevallen aan de aanvragen kon voldoen.

In 1938 vonden evenwel 7888 aanmeldingen van werkzoekenden plaats; 2037 aanvragen kwamen binnen en 1809 plaatsingen werden verricht. Dit is een percentage van rond 90.

Terwijl dus in die tien jaar aanvragen van ondernemers ongeveer constant zijn gebleven, is het aantal plaatsingen gestegen tot 90 pCt. van de aanvragen, maar het aantal ingeschrevenen bijna verdubbeld.

Een nadere analyse van de bemiddeling in het bijzonder voor kantoorbedienden en machineschrijvers (steno) zowel manlijk als vrouwlijk personeel voert tot een opmerkelijke conclusie, welke trouwens bevestigd, hetgeen meermalen ten aanzien van werkrachten in het algemeen is opgemerkt, namelijk dat de arbeider, die niet vaardig wordt in het bedienen van de in zijn beroep gebezigde machines, gedoemd wordt tot blijvende werkloosheid.

Overzicht van werkloze en geplaatste kantoorbedienden en typisten (steno) 1929—1939.

Jaar	Aanbiedingen van werkzoekenden			Aanvragen van werkgevers			Plaatsingen		
	kantoorbed. ouder	typisten jongste		kantoorbed. ouder	typisten jongste		kantoorbed. ouder	typ. jongste	
1929	1606	469	275	608	977	177	542	436	116
1930	2108	762	439	662	788	203	543	492	144
1931	2753	1301	479	605	690	205	494	568	163
1932	2974	1327	359	343	456	114	326	444	102
1933	3758	1316	334	360	538	143	356	496	109
1934	2927	1598	310	386	562	194	336	532	140
1935	3339	1789	373	369	585	234	349	558	145
1936	2888	1782	305	465	669	183	446	621	136
1937	3221	2019	300	530	1042	239	523	929	122
1938	3046	1983	317	539	1022	235	528	934	147

Uit dit overzicht blijkt:

1e. een verdubbeling van het aantal geoefende werkloze kantoorbedienden.

2e. een bijna verviervoudiging van het aanbod jongste kantoorbedienden; het resultaat van het in de laatste tien jaar naar verhouding zo sterk uitgegroeide U.L.O.-onderwijs.

3e. een sterk sprekend tekort aan machineschrijvers, die tevens stenograaf zijn, waarbij opvalt, dat het aantal manlijke werkrachten in dit vak zo uiterst gering is.

Rond 5000 werkrachten, zich aanmeldend als kantoorbediende, waaronder 896 geoefende en 748 ongeefende vrouwelijke arbeidskrachten, die allen blijkbaar niet geschikt zijn om de alom toegepaste en eenvoudige kantoorarbeid: het stenografisch opnemen en het machineschrijven te verrichten!

Het zou er voor onze kantoren bij een wettelijk verbod van arbeid door gehuwde vrouwen al reeds heel slecht uitzien!

Intussen: op dit terrein heeft het Gemeentebestuur van Rotterdam sinds een viertal jaren scholing en herscholing op ruime schaal aangepakt.

In een tweede artikel zullen wij met een schets daarvan aanvangen.

J. B. J. RATTE.

AANTEKENINGEN.

Overzicht van de gemeentefinanciën.

In de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 22 November jl. heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken enkele gegevens verstrekt betreffende het verloop van de gemeentefinanciën in de laatste jaren. Aan dit overzicht, opgenomen in de Handelingen van de Tweede Kamer blz. 493—496, ontleenen wij het volgende:

De uitkomsten van den gewonnen dienst der gemeenterekeningen waren: ¹⁾

	Over 1931	Over 1932	Over 1933	Over 1934	Over 1935	Over 1936	Over 1937	Over 1938
Totaal gewone inkomsten...	f 720,- mill.	f 734,5 mill.	f 756,6 mill.	f 775,3 mill.	f 782,1 mill.	f 760,3 mill.	f 788,7 mill.	f 775,8 mill.
Totaal gewone uitgaven....	696,6 ..	729,6 ..	746,9 ..	769,- ..	791,4 ..	774,6 ..	805,2 ..	793,3 ..
Batig saldo	f 23,4 mill.	f 4,9 mill.	f 9,7 mill.	f 6,3 mill.	Nad. saldo f 9,3 mill.	Nad. saldo f 14,3 mill.	Nad. saldo f 16,5 mill.	Nad. saldo f 17,5 mill.

De gezuiverde rekeningen gaven tot resultaat:

	Over 1931	Over 1932	Over 1933	Over 1934	Over 1935	Over 1936	Over 1937	Over 1938
Totaal gewone inkomsten...	f 677,4 mill.	f 678,9 mill.	f 713,9 mill.	f 715,3 mill.	f 741,5 mill.	f 710,5 mill.	f 722,8 mill.	f 718,6 mill.
Totaal gewone uitgaven....	697,6 ..	733,3 ..	757,6 ..	751,4 ..	776,2 ..	750,9 ..	763,- ..	753,8 ..
Nadeelig saldo.....	f 20,2 mill.	f 54,4 mill.	f 43,7 mill.	f 36,1 mill.	f 34,7 mill.	f 40,4 mill.	f 40,2 mill.	f 35,2 mill.

¹⁾ Afronding in honderdduizenden naar boven vanaf f 50.001 en naar beneden bij f 50.000 en minder.

De in de tweede plaats vermelde cijfers zijn op de volgende wijze verkregen:

Uit de gemeenterekeningen zijn alle inkomsten en uitgaven, welke op een voorafgaand dienstjaar betrekking hadden, zooals saldi van vorige jaren, achterstallige inkomsten en uitgaven, geschrapt.

Daartegenover zijn aan de rekeningen toegevoegd de bij het sluiten van het dienstjaar verhaalbaar gestelde inkomsten en nog verschuldigde uitgaven.

uit den gewonnen dienst geweerd zijn geworden, zijn derhalve aangemerkt die, welke bij handhaving in dien dienst de vermogenspositie zouden beïnvloeden. Buitengewone inkomsten in dezen zin, in den gewonnen dienst aangewend, zouden de gemeente doen verarmen; buitengewone uitgaven uit den gewonnen dienst zouden de gemeente doen verrijken, haar vermogenspositie versterken.

Er was derhalve geen reden — en het zou bovendien tot geen resultaat leiden — om de inkomsten en uitgaven, die aan de tijdsomstandigheden haar buitengewoon karakter ontleenen, zooals kosten werkloozenzorg, uit te schakelen. Integendeel zijn deze kosten, welke naar hun aard tot de gewone uitgaven behooren, in de gevallen, waarin zij buiten den gewonen dienst waren gebracht, daarin ten behoeve van dit onderzoek weer teruggeleid.

Het groote gewicht van de vergelijking tusschen

gewone inkomsten en uitgaven, die aldus werd verkregen, springt in het oog.

Overtreffen de uitgaven de inkomsten, dan moet daaraan de beteekenis worden toegekend van absolute verarming voor de gemeenschap; overtreffen de inkomsten de uitgaven, dan duidt zulks op een verrijking.

Na deze voorafgaande verklaring omtrent het karakter der cijfers worden deze nader ontleed en aangevuld. (Zie eerste staat op bldz. 885).²⁾

De nadeelige saldi van de gezuiverde rekeningen zijn de resultaten van twee andere cijfers, n.l.:

	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Het totaal van de nadeelige sloten van.....	537 gem. ad f 27,5 mill.	790 gem. ad f 55,9 mill.	597 gem. ad f 46,9 mill.	473 gem. ad f 41,1 mill.	642 gem. ad f 36,5 mill.	666 gem. ad f 42,- mill.	719 gem. ad f 42,2 mill.	698 gem. ad f 37,7 mill.
en het totaal van de batige sloten van.....	527 gem. ad f 7,3 mill.	267 gem. ad f 1,5 mill.	455 gem. ad f 3,2 mill.	562 gem. ad f 5 mill.	400 gem. ad f 1,8 mill.	366 gem. ad f 1,6 mill.	336 gem. ad f 2,- mill.	346 gem. ad f 2,5 mill.
Nadeelige saldi.....	f 20,2 mill.	f 54,4 mill.	f 43,7 mill.	f 36,1 mill.	f 34,7 mill.	f 40,4 mill.	f 40,2 mill.	f 35,2 mill.

De Rijksbijdrage in de werkloosheidsuitgaven is in 1934 pl.m. 29 millioen lager geweest dan in 1933. Aan de gemeenten, die met de lagere Rijksbijdrage niet uitkwamen, is toegestaan de werkloosheidsuitgaven, die niet gedekt konden worden, eerst uit de begroting te stooten en later naar den kapitaaldienst over te brengen.

Bij de berekening, welke aan het cijfer van 36.1 millioen ten grondslag ligt, zijn echter deze bedragen volledig als *gewone* uitgaven aangemerkt, terwijl de bijdrage van den kapitaaldienst — het bijzondere dekkingmiddel voor deze uitgaven in de gemeentereke-

ning — volledig buiten beschouwing is gelaten.

Voor 1935, 1936, 1937 en 1938 zijn de extra- en belastingbijdragen uit het Werkloosheidssubsidiefonds als *bijzondere dekkingsmiddelen* aangemerkt.

Met de bedragen dezer bijdragen zijn bij de hier vóór gegeven opstelling de nadeelige sloten nog niet verminderd.

In welke mate de weerstand van de gemeenten uit deze hoofde is verminderd, kan blijken uit het hier volgende overzicht van de aanwezige reserves, op verschillende data.

	31 Dec. 1930	31 Dec. 1931	31 Dec. 1932	31 Dec. 1933	31 Dec. 1934	31 Dec. 1935	31 Dec. 1936	31 Dec. 1937	31 Dec. 1938
Algemeene reserves en reserves bijz. doeleinden.....	f 29,3 mill.	f 32,4 mill.	f 23,5 mill.	f 17,2 mill.	f 11,2 mill.	f 9,8 mill.	f 9,7 mill.	f 8,6 mill.	f 7,1 mill.
Algemeene bedrijfsreserves.....	39,9 „	37,9 „	32,1 „	26,1 „	20,2 „	18,7 „	14,8 „	10,9 „	10,6 „
	f 69,2 mill.	f 70,3 mill.	f 55,6 mill.	f 43,3 mill.	f 31,4 mill.	f 28,5 mill.	f 24,5 mill.	f 19,5 mill.	f 17,7 mill.

Hier zijn alleen die reserves in het oog gevat, welke ook volgens het gevoelen van de gemeentebesturen voor den gewonen dienst zouden kunnen worden benut, hoewel uiteraard de volledige benutting de gemeenten van elken weerstand zou berooven.

Bovendien mag hierbij niet voorbij worden gezien, dat tegenover deze reserves ook wel schulden voorkomen, welke mede in het verleden zijn gemaakt voor het handhaven van het evenwicht op den gewonen dienst.

De verdeling van de reserves over de groepen van de gemeenten geeft het volgende beeld:

	31 Dec. 1930	31 Dec. 1934	31 Dec. 1935	31 Dec. 1936	31 Dec. 1937	31 Dec. 1938
Groep 1 boven 100.000 inw.....	f 32,9 mill.	f 8,2 mill.	f 6,3 mill.	f 4,2 mill.	f 1,9 mill.	f 2,8 mill.
„ 2 50.001—100.000 „.....	15,6 „	8,1 „	7,2 „	5,2 „	2,9 „	1,9 „
„ 3 20.001—50.000 „.....	8,1 „	4,3 „	4,4 „	4,- „	4,2 „	3,3 „
„ 4 10.001—20.000 „.....	7,7 „	5,5 „	4,9 „	5,4 „	4,6 „	4,3 „
„ 5 5.001—10.000 „.....	2,6 „	3,1 „	2,9 „	2,6 „	2,8 „	2,5 „
„ 6 2.001—5.000 „.....	2,- „	1,8 „	2,2 „	2,5 „	2,4 „	2,1 „
„ 7 beneden 2.001 „.....	0,3 „	0,4 „	0,6 „	0,6 „	0,7 „	0,8 „
	f 69,2 mill.	f 31,4 mill.	f 28,5 mill.	f 24,5 mill.	f 19,5 mill.	f 17,7 mill.

Van de batige saldi van vorige jaren werd benut: voor den dienst 1931 23,2 mill. wegens batige saldi over 1929

„ „ „ 1932 18,4 „ „ „ „ 1930
„ „ „ 1933 14,9 „ „ „ „ 1931
„ „ „ 1934 7,7 „ „ „ „ 1932
„ „ „ 1935 10,1 „ „ „ „ 1933
„ „ „ 1936 9,03 „ „ „ „ 1934
„ „ „ 1937 6,- „ „ „ „ 1935
„ „ „ 1938 5,5 „ „ „ „ 1936

²⁾ Bij de opstelling van de cijfers kon, voor zoover 1931 betreft, geen rekening worden gehouden met 2 gemeenten van 2001—5000 inwoners en 10 gemeenten van beneden 2001 inwoners; voor zoover 1932 betreft, met 1 gemeente van 10.001—20.000 inwoners en 1 gemeente van 5000—10.000 inwoners; 5 gemeenten van 2000—5000; 12 gemeenten beneden 2001 inwoners; voor zoover 1933 betreft, met

2 gemeenten van 10.000—20.000 inwoners; 2 gemeenten van 5000—10.000 inwoners; 8 gemeenten van 2000—5000 inwoners en 12 gemeenten van beneden 2000 inwoners; voor zoover 1934 betreft, met 6 gemeenten van 5001—10.000 inwoners; 16 gemeenten van 2001—5000 inwoners en 19 gemeenten van beneden 2001 inwoners; voor zoover 1935 betreft, met 1 gemeente van 10.001—20.000 inwoners; 5 gemeenten van 5001—10.000 inwoners; 11 gemeenten van 2001—5000 inwoners en 5 gemeenten van beneden 2001 inwoners; voor zoover 1936 betreft, met 2 gemeenten van 20.001—50.000 inwoners; 7 gemeenten van 5001—10.000 inwoners; 13 gemeenten van 2001—5000 inwoners en 6 gemeenten van beneden 2001 inwoners; voor zoover 1937 betreft, met 1 gemeente van 5001—10.000 inwoners, en voor zoover 1938 betreft, met 1 gemeente van 10.001—20.000 inwoners; 4 gemeenten van 5001—10.000 inwoners en 7 gemeenten van 2001—5000 inwoners.

INGEZONDEN STUKKEN.

DE HANDELSPOLITIEK IN NEDERLAND.

Prof. J. van Gelderen schrijft ons:

Het was Zaterdag 4 Nov. jl., toen de jaarvergadering van de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek plaats had, voor de liberale vrijhandelstheorie geen goede dag. De verdedigers van deze leer bleven niet slechts ver in de minderheid (hetgeen overigens voor de kracht van een theorie niet veel zegt), doch wat erger is, zij moesten ten aanzien van het practische vraagstuk, dat ter discussie stond, zoo groote excepties pleiten, dat er van de ongerepte toepassing dier leer al bitter weinig overbleef. Het ging immers om de vraag, welke consequenties ten aanzien van de hier te lande te voeren handelspolitiek uit de factoren, welke de huidige positie van ons land beheerschen, afgeleid dienden te worden. Noch ten aanzien van het verleden, noch ten aanzien van het heden of de naaste toekomst durfde één spreker op grond van zijn vrijhandelsovertuiging staatsonthouding op het gebied van in- en uitvoer te bepleiten. Hiertoe was toch (gelukkig) de werkelijkheidszin van allen te groot.

Ik kan mij dus goed voorstellen, dat in het bijzonder mijn geachte collega, Prof. Verrijn Stuart, die in het debat de meest principieele verdediging van de vrijhandelsleer leverde (de geestige boutade van Prof. Josephus Jitta kon moeilijk als zoodanig gelden) behoefte gevoelde om bij zijn nabetrachting van de gevoerde debatten zijn overtuiging nog eens met nadruk tot uiting te brengen. Dat hij daarbij echter zijn steeds betrachtte objectiviteit, welke de lezing van zijn beschouwingen in voorafgaande jaren even aangenaam als leerzaam maakte, eenigermate liet varen, is te begrijpen en te verontschuldigen. Doch dat hij in het vuur van het door hem schriftelijk voortgezette debat van het betoog van zijn tegenstanders een zoo onvolkomen, ja verwrongen beeld geeft als hij in zijn artikel van 8 Nov. jl. (E.-S.B., nummer 1245) deed, lokt tot tegenspraak uit. In het belang allereerst van de lezers van dit weekblad, die niet ter vergadering aanwezig waren en die van de economische inzichten van den heer Kortenhorst en mij, na het lezen van 's heeren Verrijn Stuarts betoog, al een bijzonder lagen dunk gekregen moeten hebben. Vandaar mijn kort wederwoord.

Het overzicht begon vrij rustig. De erkenning, dat „het overheidsingrijpen op het gebied van den internationalen handel onvermijdelijk was” en „de noodzaak tot staatsingrijpen nog versterkt werd door het uitbreken van den oorlog”, gaat vooraf aan de volgende omschrijving van het standpunt van den heer Verrijn Stuart en zijn medestanders: dat zij „aan een vrij internationaal ruilverkeer of althans aan een aanmerkelijke mate van economische vrijheid nog een goede kans” gaven. Over deze *kans* is het moeilijk twisten. Beheerscht als zij wordt door de uiteraard speculatieve vraag, hoe de in gang zijnde oorlog afloopt en wat daarna van de factoren, die thans den vrijhandel vrijwel vernietigden, duurzaam zal blijken voort te bestaan.

Heel wat scherper wordt echter aanstonds het conflict, wanneer de heer Verrijn Stuart nader ingaat op wat z.i. als „normen der handelspolitiek” aan discussie onderworpen werd. Hij meent, dat het beginsel der onbepaalde handelsvrijheid als zoodanig duidelijk en klaar is en verklaart, dat het zijn zin hieraan ontleent „dat de rentabiliteit een aanwijzing geeft ten aanzien van wat in het economische leven van de producenten verlangd wordt en waar de grens tusschen economische en niet-economische aanwending van productieve krachten is gelegen”. Hij meent nu een volstrekt onbevredigend antwoord gekregen te hebben op een door hem aan zijn tegenstanders gestelde pertinente vraag „welke normen zij dan in de plaats van de rentabiliteit (cursiveering van mij) van het bedrijfsleven ten grondslag willen leggen aan

de door hen aanbevolen politiek van geordenden ruil”.

Tegen deze omschrijving van de vraag moet ik aanstonds met klem opkomen. Het spijt mij, dat ik blijkbaar ter vergadering er niet in geslaagd ben den heer Verrijn Stuart duidelijk te maken, dat de door mij voorgestane handelspolitiek allerminst de „rentabiliteit van het bedrijfsleven” loslaat. Dr. Kortenhorst betoogde dit met zooveel woorden in zijn repliek. Ik achtte dit (blijkbaar ten onrechte) overbodig, omdat zoowel in mijn praeadvies als in mijn betoog ter vergadering voor den goeden verstaander, naar ik meende, moest opgesloten liggen, dat van een eenvoudig loslaten daarvan en een vervanging door geheel andere normen geen sprake was. Wat wordt echter door den heer Verrijn Stuart geheel voorbij gezien? Voor wat mijn betoog aangaat tweërlei:

1o., dat op de door mij aangevoerde gronden m.i. de meest doelmatige aanwending der productieve krachten in het belang van de hoogst mogelijke behoeftevoorziening door het vrije bedrijf in de voortbrenging en door den vrijen ruil tusschen de verschillende volken niet meer wordt gewaarborgd;

2o., dat juist hierdoor naast de „privatwirtschaftliche” rentabiliteit van den individueelen ondernemer als toetssteen voor een nationale economische politiek (waarvan de handelspolitiek een logisch onderdeel behoort te vormen) de „volkswirtschaftliche” noodzakelijkheid om het massaal braakliggen van kapitaal en arbeid te keeren als aanvullende norm onafwijsbaar is geworden.

De economische politiek kan dan ook in het huidige tijdstip en in de naaste toekomst voor ons land niet anders zijn dan een stelselmatig pogen om met inachtneming van de onmiskenbare, ook door mij met nadruk betoogde, voordeelen der internationale arbeidsverdeling, toch het zoo goed mogelijk in stand houden en ontplooiën van het Nederlandsche productie-apparaat te bereiken. Zonder wel overwogen planmatige staatsbemoeiing gaat dit niet meer.

Waar is in dezen gedachtengang sprake van het loslaten der rentabiliteit in den zin van loslaten van het economische criterium der meest doelmatige aanwending der productieve krachten in dienst der behoeftevoorziening, waarvan de rentabiliteit *eertijds* onder andere verhoudingen de duidelijke en handelspolitiek aanvaardbare indicator was? Indien dan ook de heer Verrijn Stuart meent, dat het zwaartepunt van mijn antwoord op zijn vraag „naar de norm der handelspolitiek” gelegen was in mijn verwijzing naar punt 3 mijner „directieven”, vergist hij zich, zooals hem bij nalezing van den tekst van mijn repliek zal kunnen blijken. In dit punt toch was alleen sprake van de uitwerking van een staatsingrijpen, dat, steunende op den boven kort aangeduiden gedachtengang, stelselmatiger dient te zijn dan tot nog toe het geval was.

Zulk een plan moet er inderdaad nog komen. Als hier, gelijk mijn opponent schrijft, „den hoorder ter vergadering de mond met eenige verbazing openging”, moge hem bij nader inzien blijken, dat zijn verbazing misplaatst was en hij den mond gevoegelijk weer kan sluiten. Immers, deze liberale hoorder had meer reden zich te verbazen over het feit, dat onze geheele contingentieeringpolitiek en de stelselmatige bescherming van onzen landbouw als noodzakelijk werd aanvaard door dezelfde heeren, die meenen aan het beginsel der rentabiliteit zonder meer onder de economische verhoudingen van dezen tijd nog een bruikbaar richtsnoer van handelen te hebben. Zou het hanteeren van dit rentabiliteitsbegrip onze landbouw en industrie niet goeddeels hebben weggevaagd? Of wordt het complex van oorzaken, dat tot dezen vorm van staatsingrijpen heeft geleid, door den heer Verrijn Stuart afgedaan met de verwijzing naar „bepaalde uitwassen op het gebied der prijsvorming”, welke „tegenmaatregelen” vereischten?

Naar mijn overtuiging maken zij, die theoretisch en practisch aan de vrijhandelsleer zouden willen

vasthouden, zich schuldig aan een schromelijke onderschatting van de economische structuurwijzigingen, welke zich hebben voltrokken. Dit is de hoofdoorzaak van het feit, dat zij de oorzaken bagatelliseeren, die de ordenende werkzaamheid van den Staat in het leven riepen, waardoor zij tevens blind bleven voor de constructieve beteekenis daarvan bij de oplossing van de nooden, waarmede ook ons volk worstelt. Moge de heer Verrijn Stuart dus door het debat zijn teleurgesteld, dan kan ik hem verzekeren, dat deze teleurstelling wederkeerig is.

Naschrift. Gaarne maak ik van de mij door de Redactie geboden gelegenheid gebruik om bij bovenstaande beschouwingen van mijn geachten Collega Van Gelderen een kort naschrift te plaatsen.

Dat in geval van groote en plotseling intredende veranderingen in het economische leven en in het bijzonder in de verhouding tot het buitenland, toekenning van *tijdelijken* steun aan in het gedrang gekomen bedrijfstakken wenschelijk en zelfs noodzakelijk kan zijn ter vermindering van ontwrichting van het economische leven en ter bevordering van de sociale rust, was, voorzoover ik weet, sinds jaar en dag *in confesso* en werd ook door de voorstanders van de z.g. „vrije” economie geenszins ontkend.

Wel echter staan de vrijhandelaren volstrekt afwijzend tegenover het toekennen aan den Staat van een *duurzame* regelende functie met betrekking tot voortbrenging en verdeling, zoolang hun niet is aangetoond, dat voor zulk een leiding duidelijke en billijke richtsnoeren kunnen worden aangewezen. Ook zij zijn er ten volle van overtuigd, dat het zeer verkeerd is om groote hoeveelheden menselijke arbeidskracht en kapitaal onbenut te laten. Maar als zij constateeren, dat er groote werkloosheid en aanzienlijke braakliggende kapitalen aanwezig zijn, dan is hun leuze niet rechtstreeksche „ordering” der productie door den Staat, doch slechts het verzoek aan dezen Staat om door een behoorlijke *rechtsorde*, door een goede, op stabiliteit gerichte *geldpolitiek*, door het tegengaan van ongewenschte *verstarringsverschijnselen* en van verkeerde *machtsformaties* bij ondernemers of arbeiders, en tenslotte door het bestrijden van zekere *uitwassen in de prijsvorming* (met name een aantal gevallen van dumping) de voorwaarden te scheppen voor het wederom op rendabele wijze tewerkstellen van de braakliggende productiekraft. Ook zij achten het een groot „volkswirtschaftlich” belang, dat dit braakliggen tot het geringst mogelijke minimum wordt beperkt. Maar zoolang zij niet op duidelijke wijze het richtsnoer eener billijke ordening voor zich zien, geven zij er de voorkeur aan om de Staatstaak te beperken tot het scheppen van de voorwaarden, die voor de ontwikkeling van een door particulier initiatief geleide productie noodzakelijk zijn.

Zoo rijst dus steeds weer de vraag, waarin het richtsnoer der door Prof. Van Gelderen c.s. begeerde ordening zou moeten bestaan. Op deze vraag heb ik ook in bovenstaande beschouwing van mijn geachten collega het antwoord noode gemist, evenals in zijn praeadvies. Het doet mij genoegen thans te vernemen, dat hij het beginsel der rendabiliteit niet overboord wil zetten. Maar welken inhoud heeft dan zijn

hierboven sub 2o genoemde norm? Ik tast daarom trent nog altijd in het duister en zie nog steeds met belangstelling uit naar het licht, dat over dit punt door Prof. Van Gelderen en zijn medestanders dient te worden verspreid, willen zij er inderdaad in slagen om de oude vrijhandelsteorie door een werkelijk betere theorie te vervangen. Zoolang op dit punt de bestaande nevelachtigheid blijft heerschen, kan van „ordering” niet veel anders worden verwacht dan willekeur en opportunisme.

G. M. V. S.

STATISTIEKEN.

Groothandelsprijzen van belangrijke voedings- en genotmiddelen en grondstoffen.

(Indexcijfers gebaseerd op 1927 t/m 1929 = 100).
Laatste noteringen (21—28 Nov. 1939).

Artikel	Vreemde munt	Prijs in Guldens	Indexcijfer
Voedings- en genotmiddelen			
Gerst	—	—*)	—
Mais, termijn	—	—*)	—
Mais, La Plata	—	—*)	—
Rogge	—	—*)	—
Tarwe, termijn	—	—*)	—
Tarwe, Roemeensche	—	—*)	—
Rijst	sh. 6/-	2,21	33,8
Boter	f 0,80 ²⁾	0,80	38,8
Kaas	—	20,—	43,9
Eieren	—	5,50	68,6
Gesl. runderen	—	68,—	71,8
Gesl. varkens	—	74,50	87,3
Bevr. Arg. rundvleesch	sh. 5/- ²⁾	1,87	63,2
Bacon	sh. 115/- ²⁾	42,95	64,5
Cacao	—	14,—	40,6
Koffie, Robusta	—	0,175	35,7
Koffie, Sup. Santos	—	0,185	31,3
Suiker	—	—*)	—
Thee	—	0,57	75,2
Grondst. v. agr. aard			
Jute	£ 40.-/—	296,70	69,4
Katoen, Mid. Upland	\$ cts 9,89	0,186	39,5
Katoen, Sup. Fine Oomra	penc. 6,28 ³⁾	0,194	54,0
Austr. Wol, Crossbr. Col. Carded	—*)	—	—
Austr. Wol, Merino	—*)	—	—
Jap. Zijde	\$ 3,23 ⁴⁾	6,09	47,5
Rubber	penc. 11,75	0,36	54,3
Grenenloot	£ 25,2/6 ³⁾	187,68	81,6
Vurenloot	—	135,—	88,4
Koehuiden	—	18,—	44,9
Copra	—	12,50 ⁵⁾	40,8
Grondnoten	£ 14,5/-	105,09	42,0
Lijnzaad	—	—*)	—
Grondst. v. niet-agr. aard			
Goud	sh. 168/-	61,95	120,4
Koper	—*)	—	—
Lood	—*)	—	—
Tin	£ 230.-/—	1696,25	58,4
IJzer, Cleveland	sh. 108/-	39,85	94,6
Gleteriij-ijzer	sh. 142/-	52,35	132,5
Zink	—*)	—	—
Zilver	penc. 237/16	0,72	55,4
Steenkolen	—	12,50	114,5
Petroleum	\$ 1,02	1,92	62,2
Benzine	\$ cts 6,13 ¹⁾	0,1155	39,9
Kalksalpeter	—	5,55	49,6
Zwavelz. ammoniak	—	5,05	45,3
Cement	—	13,35	73,4
Steenen, binnenmuur	—	9,50	72,6
Steenen, buitenmuur	—	12,—	64,3

1) Heffing Crisis Zuivel-Centrale.

2) Noteering van 14 Nov.

3) Noteering van 15 Nov.

4) Noteering van 9 Nov.

5) Nominaal.

*) In verband met den internationalen toestand geen noteering ten gevolge waarvan het berekenen van indexcijfers achterwege moet blijven.

(Wegens plaatsgebrek vervangen bovenstaande statistieken deze week het gebruikelijk overzicht der groothandelsprijzen.)

AANVOER VAN GRANEN. (In tous van 1000 kg.)

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	19-25 Nov. 1939	Sedert 1 Jan. 1939	Overeensk. tijdvak 1938	19-25 Nov. 1939	Sedert 1 Jan. 1939	Overeensk. tijdvak 1938	1939	1938
Tarwe	4.963	696.745	1.372.426	4.720	72.643	8.025	769.388	1.380.451
Rogge	—	143.418	207.895	2.040	3.740	—	147.158	207.895
Boekweit	—	13.022	16.052	—	—	—	13.022	16.052
Mais	11.796	596.849	1.090.642	11.099	91.270	82.388	688.119	1.173.030
Gerst	700	233.737	456.229	1.020	14.115	23.282	247.852	479.511
Haver	4.653	181.588	204.759	—	2.360	8.462	183.948	213.221
Lijnzaad	300	133.690	147.198	1.500	230.317	202.538	364.007	349.736
Lijnkoek	4.030	78.768	51.578	—	150	225	78.918	51.803
Tarwemeel	2.832	50.792	52.805	—	5.446	10.005	56.238	62.810
Andere meelsoorten	—	19.444	33.384	—	4.912	4.975	24.356	38.359

BANKDISCONTO'S.

Table of bank discount rates for various locations including Ned., Bk., Athene, Batavia, Belgrado, Berlijn, Boekarest, Brussel, Boedapest, Calcutta, Dantzig, Helsingfors, Kopenhagen, Lissabon, Londen, Madrid, N.-York, Oslo, Parijs, Praag, Pretoria, Rome, Stockholm, Tokio, Warschau, and Zwits. Nat. Bk.

1) 1/2% bankwissels i. z. verk. Belgische prod. in het buitenland.

OPEN MARKT.

Table of open market rates for Amsterdam, Londen, Berlijn, Maandgeld, Part. disc., Warenw., and New York, with columns for dates from 25 Nov. 1939 to 14/19 Aug. 1939.

1) Koers van 24 Nov. en daaraan voorafgaande weken t/m. Vrijdag. 2) 18 Nov. 3) 13/18 Nov.

WISSELKOERSEN.

KOERSEN IN NEDERLAND.

Table of exchange rates in the Netherlands for locations like New York, Londen, Berlijn, Parijs, Brussel, and Batavia, with columns for dates from 21 Nov. 1939 to 27 Nov. 1939.

Table of exchange rates in the Netherlands for Zwitserland, Praag, Boekarest, Milaan, and Madrid, with columns for dates from 21 Nov. 1939 to 27 Nov. 1939.

Table of exchange rates in the Netherlands for Stockholm, Kopenhagen, Oslo, Hel-sing-fors, Buenos-Aires, and Montreal, with columns for dates from 21 Nov. 1939 to 27 Nov. 1939.

*) Notering te Amsterdam. **) Not. te Rotterdam. 1) Part. opgave. In 't iste of 2de No. van iedere maand komt een overzicht voor van een aantal niet wekelijks opgenomen wisselkoersen.

KOERSEN TE NEW YORK. (Cable).

Table of exchange rates in New York for Londen, Parijs, Berlijn, and Amsterdam, with columns for dates from 21 Nov. 1939 to 28 Nov. 1938.

KOERSEN TE LONDEN.

Table of exchange rates in London for various locations including Alexandrië, Athene, Bangkok, Budapest, BuenosAires, Calcutta, Hongkong, Istanbul, Kobe, Lissabon, Montevideo, Montreal, Rio d. Janeiro, Shanghai, Singapore, Valparaiso, and Warschau.

1) Offic. not. 15 laten, gem. not., welke imp. hebben te betalen 15 Nov. 1938 17.13. 2) 90 dg. Vanaf 13 Dec. 1937 laatste „export” notering.

ZILVERPRIJS

GOUDPRIJS

Table of silver and gold prices for London and New York, with columns for dates from 21 Nov. 1939 to 23 Aug. 1939.

1) In pence p. oz. stand. 2) Foreign silver in \$. p. oz. fine. 3) In gulden per Kg. 1000/1000. 4) In sh. p. oz. fine.

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Table of the state treasury status for Vorderingen, with columns for 15 Nov. 1939 and 23 Nov. 1939.

Table of the state treasury status for Verplichtingen, with columns for 15 Nov. 1939 and 23 Nov. 1939.

NEDERLANDSCH-INDISCHE VLOTTENDE SCHULD.

Table of the Netherlands-Indische floating debt for Vorderingen and Verplichtingen, with columns for 18 Nov. 1939 and 25 Nov. 1939.

SURINAAMSCH E BANK.

Voornaamste posten in duizenden gulden.

Table of the main items of the Surinamese Bank in thousands of guilders, with columns for Data, Metaal, Ctrcu-latie, Andere opeischb. schulden, Discont., and Div. reke-ningen.

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 27 November 1939.

		Activa.		
Binnenl. Wis-	Hfdbk. f	72.058.387,06		
sels, Prom.	Bijbnk. "	876.200,92		
enz. indisc.	Ag.sch. "	2.936.859,73	f	75.871.447,71
Papier o. h. Buitenl.	f	1.575.000,—		
Af: Verkocht maar voor debk. nog niet afgel.	"	—	"	1.575.000,—
Beleeningen incl. vrsch. in rek.-crt. op onderp.)	Hfdbk. f	178.998.990,34 ¹⁾		
	Bijbnk. "	3.032.958,37		
	Ag.sch. "	40.636.228,58		
	f	222.668.177,29		
Op Effecten enz.	f	220.759.255,91 ¹⁾		
Op Goederen en Ceel.	"	1.908.921,38	"	222.668.177,29 ¹⁾
Voorschotten a. h. Rijk	"	—	"	15.000.000,—
Munt, Goud.	f	105.497.605,—		
Muntmat., Goud.	"	923.100.412,55		
	f	1.028.598.017,55		
Munt, Zilver, enz.	"	11.076.060,58		
Muntmat., Zilver.	"	—	"	1.039.674.078,13
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	"	43.874.676,90		
Gebouwen en Meub. der Bank	"	4.580.000,—		
Diverse rekeningen	"	31.610.234,72		
Staat d. Nederl. (Wet v. 27/5/'32, S. No. 221)	"	7.629.955,16		
	f	1.442.483.569,91		
		Passiva.		
Kapitaal.	f	20.000.000,—		
Reservefonds.	"	4.277.243,54		
Bijzondere reserve	"	7.756.940,37		
Pensioenfonds	"	11.964.453,79		
Bankbiljetten in omloop.	"	1.143.477.770,—		
Bankassigatiën in omloop	"	28.969,76		
Rek.-Cour. { Het Rijk f	—	—		
saldo's: { Anderen " 250.089.699,68	"	250.089.699,68		
Diverse rekeningen	"	4.888.492,77		
	f	1.442.483.569,91		

Beschikbaar metaalsaldo . . . . . f 482.202.800,21
 Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is . . . . . " 1.205.507.000,—
 Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht . . . . . " 59.000.000,—

¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) . . . . . f 60.612.475,—

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Goud		Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikk. Metaal-saldo	Dek-kings-perc.
	Munt	Muntmat.				
27 Nov. '39	105498	923.100	1.143.478	250.118	482.203	75
20 " '39	105498	933.091	1.131.647	235.848	502.693	77
21 Aug. '39	105958	1.023.467	1.011.582	401.626	590.049	79,9

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-rechtstreeks	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Diverse rekeningen ¹⁾
27 Nov. 1939	75.871	59.000	222.668	1.575	31.610
20 " 1939	37.473	20.000	225.866	1.575	30.514
21 Aug. 1939	21.297	—	214.812	1.575	11.581

¹⁾ Onder de activa.

JAVASCHE BANK.

Data	Goud	Zilver	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikk. metaal-saldo
25 Nov. '39 ²⁾	144.700		194.560	92.850	29.736
18 " '39 ²⁾	145.390		197.780	91.910	29.514
30 Sept. '39	128.676	18.204	199.347	75.764	36.836
23 " '39	128.676	18.682	197.595	81.046	35.901
19 Aug. '39	128.676	19.235	198.914	72.384	39.392

Data	Wissels, buiten N.-Ind. betaal.	Dis-conto's	Beleeningen	Diverse rekeningen ¹⁾	Dek-kings-percentage
25 Nov. '39 ²⁾	18.840	83.390	54.020	50	
18 " '39 ²⁾	18.860	74.640	64.310	50	
30 Sept. 1939	9.491	13.763	56.634	50.710	50
23 " 1939	11.070	14.079	55.209	53.269	53
19 Aug. 1939	9.300	13.890	48.920	519.42	55

¹⁾ Sluitpost activa. ²⁾ Cijfers telegrafisch ontvangen.

BANK VAN ENGELAND.

Data	Metaal	Bankbilj. in circulatie	Bankbilj. in Banking Departm.	Other Securities Disc. and Advances	Securities
15 Nov. 1939	1.195	527.644	52.569	5.261	21.292
8 " 1939	1.128	528.372	51.821	5.452	21.923
23 Aug. 1939	247.263	508.064	38.353	5.711	24.334

Data	Gov. Sec.	Public Depos.	Other Deposits		Reserve	Dek-kings-perc. ¹⁾
			Bankers	Other Accounts		
15 Nov '39	103.196	17.844	107.084	40.580	53.551	32,3
8 " '39	102.246	21.267	101.859	41.477	52.756	32,0
23 Aug '39	99.666	22.371	92.132	36.229	39.199	26,0

¹⁾ Verhouding tusschen Reserve en Deposits.

BANK VAN FRANKRIJK.

Data	Goud	Zilver	Te goed in het buitenl.	Wis-sels	Waarv. op het buitenl.	Belee-ningen	Renteloos voorschot a. d. Staat
9 Nov. '39	97.266	1.294	36	13.066	58	4.156	30.473
2 " '39	97.266	1.224	33	13.416	58	4.306	30.473
17 Aug. '39	97.266	663	14	9.617	705	3.825	30.577

Data	Bons v. d. zelfst. amort. k.	Diver-sen ¹⁾	Circulatie	Regk. Courant		
				Staat	Zelfst. amort.k.	Parti-culieren
9 Nov. '39	5.466	4.211	146.721	97	1.890	14.081
2 " '39	5.466	5.098	146.592	121	1.892	14.049
17 Aug. '39	5.466	3.051	123.135	3.013	2.104	20.538

¹⁾ Sluitpost activa.

DUITSCHER RIJKS BANK.

Data	Goud en deviezen	Rentebank-scheinen	Andere wis-sels, chèques en schatkistpapier	Belee-ningen
23 Nov. 1939..	77,0	180,9	9.601,3	20,6
15 " 1939..	76,7	176,1	9.886,3	22,0
23 Aug. 1939..	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effec-ten	Diverse Activa	Circu-latie	Regk.-Crt.	Diverse Passiva
23 Nov. 1939	1.037,7	1.333,8	10.151,3	1.529,2	—
15 " 1939	1.126,7	1.233,1	10.345,9	1.592,0	—
23 Aug. 1939	982,6	1.380,5	8.709,8	1.195,4	454,8

NATIONALE BANK VAN BELGIË (in Belga's).

Data 1939	Goud Munt en metaal	Munt en diversen	Buitenlandsche deviezen en goudwaarden	Binnen- en buitenlandse wissels	Beleggingen op Belgische Staatsfondsen	Voorschot aan den Staat	Overheids-fondsen	Circulatie	Regk. Crt.	
									Schatkist	Partic.
16/11.	3.607	41	720	744	215	142	312	5.512	1	177
8/11.	3.606	41	785	663	152	142	319	5.439	1	176

FEDERAL RESERVE BANKS.

Data	Goudvoorraad			Wissels		
	Totaal bedrag	Goud-certifi-caten ¹⁾	"Other cash" ²⁾	In her-disc. v. d. member banks	In de open markt gekocht	
25 Oct. '39	14.813,1	14.804,2	344,3	5,8	—	—
18 " '39	14.779,0	14.769,2	332,4	5,8	0,4	—

Data	Belegd in U. S. Gov. Sec.	F. R. Notes in circula-tie	Totaal Depo-sito's	Gestort Kapitaal	Goud-Dek-kings-perc. ³⁾	Algem. Dek-kings-perc. ⁴⁾
25 Oct. '39	2.735,8	4.743,7	12.968,2	135,6	85,6	—
18 " '39	2.748,3	4.756,5	12.954,2	135,6	85,3	—

¹⁾ Deze certificaten werden door de Schatkist aan de Reserve Banken gegeven voor de overname van het goud, toen de \$ op 31 Jan. '34 van 100 op 59.06 cents werd gedevalueerd.

²⁾ "Other Cash" does not include Federal Reserve Notes or a Bank's own Federal Reserve bank notes.

³⁾ Verhouding totalen goudvoorraad tegenover opeischbare schulden: F. R. Notes en netto deposito. ⁴⁾ Verhouding tot voorraad muntmateriaal en wettig betaalmiddel tegenover idem.

PARTICULIERE BANKEN AANGESLOTEN BIJ HET FED. RES. STELSEL.

Data	Aantal leening.	Dis-conto's en beleen.	Beleg-gingen	Reserve bij de F. R. banks	Totaal depo-sito's	Waarvan time deposits
18 Oct. '39	1	8.423	14.140	10.028	33.023	5.239
11 " '39	—	8.408	14.160	9.879	32.833	5.242

De posten van De Ned. Bank, de Javascche Bank en de Bank of England zijn in duizenden, alle overige posten in miljoenen van de betreffende valuta.